

Politička dimenzija posjeta izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske iseljeničkim zajednicama u Australiji 1971. godine

IVAN TEPEŠ
Zagreb, Hrvatska
ivan.tepes@ymail.com

U radu se na osnovi dosad neobrađene arhivske građe, hrvatskoga i iseljeničkoga tiska te relevantne literature analizira politička dimenzija posjeta izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske iseljeničkim zajednicama u Australiji koji je trajao od srpnja do rujna 1971., prvenstveno u kontekstu utjecaja na tzv. proces diferencijacije u iseljeništvu, koji je dosad vrlo slabo istražen. U Hrvatskoj su krajem 1960-ih uočili određena politička raslojavanja u iseljeništvu kao posljedicu dolaska novih iseljenika i kao odraz političkih događanja u domovini tijekom hrvatskoga proljeća te postojećih političkih razlika među samim iseljenicima, što su nastojali iskoristiti da bi neutralizirali utjecaj hrvatske političke emigracije i većinu iseljenika vezali uz domovinu i njezin socijalistički društveno-politički sustav. Cilj rada jest doprinijeti istraživanju povijesti iseljeništa i međudodnosa hrvatskih institucija s iseljeništvom tijekom razdoblja socijalističke Jugoslavije.

Ključne riječi: iseljenišтво; Matica iseljenika Hrvatske; Australija; Jugoslavija; politička emigracija; proces diferencijacije

Uvod

U hrvatskoj historiografiji u posljednje vrijeme povećao se interes za proučavanje povijesti hrvatskoga iseljeništa, pogotovo političke emigracije¹ i povijesti institucija koje su djelovale prema iseljeništvu u XX. stoljeću.² Pozornost se većinom posvećivala istraživanju međusobnih odnosa među iselje-

¹ KRAŠIĆ, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*; TEPEŠ, *Hrvatska politička emigracija – HSS*; SOPTA, LEMIĆ, BENIĆ PENAVA, *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*. Interes za hrvatsku političku emigraciju postoji i među stranim autorima. Vidi: NIELSEN, *Yugoslavia and Political Assassinations*.

² HOFGRÄFF MARIĆ, *Iseljenici i povratnici*; ŠARIĆ, „Iseljenička služba Hrvatske u Jugoslaviji i kulturno djelovanje prema iseljeništvu”; HOFGRÄFF, SELNIK, „Iseljenički režim socijalističke Jugoslavije/Hrvatske 1945. – 1973.”; BUĆIN, „Iseljenički muzej u Zagrebu (1933. – 1940.)”. Od stranih autora vidi: BRUNNBAUER, *Globaliziranje jugoistočne Europe*.

nicima i njihovim organizacijama, zatim odnosa koji su hrvatsko iseljeničtvo i politička emigracija imali prema događajima u domovini i stavova koje su pritom razvijali, a određena pozornost posvećena je i djelovanju institucija iz domovine zaduženih za brigu o iseljenicima, no nedostaje analiza međusobnih odnosa institucija iz domovine i iseljeničtva, pogotovo političke pozadine tih odnosa u vrijeme socijalističke Jugoslavije. Takvom analizom jasnije se predočava kako su politički i društveni čimbenici iz domovine gledali na politička kretanja među samim iseljenicima i na koji su način djelovali da bi iseljenike u što većem broju pridobili za suradnju s domovinom, pogotovo zato što je među iseljeničtvom vladao veliki utjecaj poslijeratne hrvatske političke emigracije, neprijateljski raspoložene prema socijalističkoj Jugoslaviji.³ Jedno od takvih djelovanja bilo je i u historiografiji slabo poznato utjecanje na proces raslojavanja među iseljenicima, što je bio rezultat međusobne razlike u političkim stavovima iseljenika, pogotovo u stavovima o potrebi suradnje s domovinom. To raslojavanje među iseljenicima u domovini se nazivalo procesom diferencijacije.

Cilj je ovoga rada prikazati i analizirati političku pozadinu putovanja izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske (MIH) australskim Hrvatima tijekom ljeta 1971. i utjecaj koji su na njega imale političke ideje hrvatskoga proljeća te analizirati kako se iz domovine pokušalo iskoristiti proces diferencijacije u iseljeničtvu za neutralizaciju utjecaja hrvatske političke emigracije i vezivanje većine iseljenika uz domovinu.

Iako je izaslanstvo tijekom putovanja po Australiji obišlo i Novi Zeland, u radu se analizira samo putovanje po Australiji jer je u toj zemlji, za razliku od Novoga Zelanda, uočen snažan proces diferencijacije, pa se u skladu s tim i u dokumentima MIH-a i drugih društveno-političkih čimbenika iz Hrvatske i Jugoslavije velika većina prostora posvetila samo Australiji.⁴

Rad se temelji na dokumentima iz arhivskih fondova MIH-a, Savjeta za odnose s inozemstvom Izvršnoga vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske (SRH), Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske (SKH), Službe državne sigurnosti Republičkoga sekretarijata za unutrašnje poslove SRH te Sabora SRH.

Od iseljeničkoga tiska australskih Hrvata podaci su korišteni iz dostupnih novina, a to su glasilo Hrvatske seljačke stranke *Slobodni dom*, revija Hrvatskoga narodnog otpora (HNO – „luburićevci”) *Pregled*, glasilo Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta (HOP) *Spremnost* i list *Novo doba*. Od tiska iz Hrvatske korišten je *Hrvatski tjednik*, časopis Matice hrvatske.

³ Pod pojmom čimbenika iz domovine ne uzima se u obzir djelovanje jugoslavenske sigurnosno-obavještajne službe s obzirom na to da je o njezinu djelovanju u neutraliziranju hrvatske političke emigracije i ubojstvu emigranata napisan veći broj radova nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj početkom 1990-ih.

⁴ Izvješće MIH-a s putovanja po Australiji i Novom Zelandu napisano je na 51 stranici, od čega je Novom Zelandu posvećena samo jedna. O Novom Zelandu u izvješću vidi: HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand”, 44.

Iako je MIH utemeljen 1951., a djeluje još i danas pod nazivom Hrvatska matica iseljenika, dosad je postojao vrlo slab interes za znanstvenu analizu njegova djelovanja, osim razdoblja od 1964. do 1968., u kojem je njegov predsjednik bio Većeslav Holjevac.⁵ Matica iseljenika Hrvatske osnovana je kao kulturno-prosvjetno društvo s namjerom održavanja kulturnih i prijateljskih veza iseljeničtva i domovine.⁶ Prvih godina aktivnost se usredotočila na uspostavljanje veza s iseljenicima i ugošćavanje iseljenika, brigu o iseljenicima povratnicima i izdavanje mjesečnoga časopisa *Matica* i godišnjaka *Iseljenički kalendar*.⁷ Tijekom 1950-ih utjecaj MIH-a nije bio naročit, a raspoloživa sredstva bila su ograničena.⁸ U 1960-ima, zbog novoga vala ekonomske emigracije i povećanoga iseljavanja, intenzivira se i državna politika prema iseljeničtvu, pa se i rad MIH-a intenzivira i širi.⁹ Kraj Holjevčeva mandata obilježila je njegova politička smjena zbog „zastranjivanja na nacionalističkoj liniji”, a u ožujku 1968. izabrano je novo vodstvo MIH-a.¹⁰ U sljedećem mandatnom razdoblju od 1968. do 1970. predsjednik je bio književnik Jure Franičević Pločar.¹¹ Glavni odbor i Izvršni odbor, koji su bili nadležni za rad MIH-a u razdoblju koje obuhvaća ovaj rad, izabrani su 27. ožujka 1970., a dr. Oleg Mandić¹² izabran je za predsjednika.¹³

Iako je prvih godina MIH surađivao isključivo s iseljeničtvom iz prekoceanskih zemalja, suradnja s njima i posjećivanje tih zajednica bio je izazov zbog njihove udaljenosti, što je, među ostalim, iziskivalo i veće financijske izdatke. To se posebno osjetilo u Australiji, koja je uz Novi Zeland bila najudaljenije iseljeničko odredište, a izaslanstvo MIH-a prvi ju je put posjetilo tek dvadeset godina nakon osnutka.

⁵ SPEHNJAK, „Većeslav Holjevac u političkim događajima u Hrvatskoj 1967. godine”, 567-594; KRALJEVIĆ, „Matica iseljenika Hrvatske 1964. – 1968.”, 71-92.

⁶ KRALJEVIĆ, „Matica iseljenika Hrvatske 1964. – 1968.”, 71.

⁷ BRUNNBAUER, *Globaliziranje jugoistočne Europe*, 252-259. Vidi i časopis *Matica* od 1951. do 1961. godine.

⁸ BRUNNBAUER, *Globaliziranje jugoistočne Europe*, 256.

⁹ KRALJEVIĆ, „Matica iseljenika Hrvatske 1964. – 1968.”, 71-72, 79.

¹⁰ *Isto*, 84-85, 90-91.

¹¹ „Jure Franičević-Pločar novi predsjednik Matice”, *Matica* (Zagreb), lipanj 1968., 172; Nenad GOL, „Godišnja skupština Matice iseljenika Hrvatske”, *Matica*, svibanj 1970., 162-165.

¹² Oleg Mandić (1906. – 1979.) bio je istaknuti hrvatski sociolog i pravnik. Rođen u Trstu, školovao se u Opatiji, Sušaku, Rusiji, Engleskoj, Beču i Sieni, gdje je 1929. doktorirao iz pravnih znanosti. Tijekom Drugoga svjetskog rata surađuje s Narodnooslobodilačkim pokretom, a od 1943. bio je djelatnik u Zemaljskom antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Hrvatske. Od 1946. do umirovljenja 1977. bio je sveučilišni profesor na Pravnom fakultetu u Zagrebu, a istodobno je predavao i na više drugih visokoškolskih ustanova. Objavio je niz znanstvenih radova i knjiga. Obnašao je niz istaknutih dužnosti u društvenim i kulturnim institucijama, među kojima se ističu Povijesno društvo i Matica hrvatska, a bio je član raznih redakcija stručnih časopisa u zemlji i inozemstvu. Posebno se angažirao u Čakavskom saboru. Bio je član i niza međunarodnih socioloških udruženja. U MIH-u je bio aktivan više od 20 godina kao član Izvršnoga odbora, u kojem je u dva mandata bio potpredsjednik, a od 1970. do 1978. i predsjednik MIH-a („U spomen dru Olegu Mandiću”, *Matica*, lipanj 1979., 28; STRČIĆ, „Oleg Mandić”, 341).

¹³ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.4, knj. 22, „Zapisnik 1. sjednice Glavnog odbora MIH, Zagreb, 27. 3. 1970.”, str. 1.

Prvi Hrvati u Australiju su stigli početkom XIX. stoljeća, a broj je počeo rasti od sredine toga stoljeća, s tim da je prvi veći val doseljavanja bio od početka XX. stoljeća do Prvoga svjetskog rata.¹⁴ Doseljavanje se nastavilo i nakon Prvoga svjetskog rata, ali su 1920-e i 1930-e obilježile i restrikcije za useljavanje građana iz Jugoslavije.¹⁵ U tom razdoblju počelo je osnivanje novih klubova i društava, većinom socijalističke političke orijentacije.¹⁶ Tijekom 1948. i 1949. oko tisuću prijeratnih hrvatskih iseljenika sklonih socijalizmu vratilo se u Jugoslaviju,¹⁷ no mnogi su se, ponovno razočarani, kasnije vratili u Australiju.¹⁸ Istovremeno je u tom dijelu iseljeničtva nastala i podjela zbog Rezolucije Informbiroa krajem lipnja 1948., s tim da je većina stala na stranu Sovjetskoga Saveza,¹⁹ ali se opet u drugoj polovini 1950-ih približila Jugoslaviji. Prijeratni hrvatski iseljenici činili su nakon Drugoga svjetskog rata osnovicu hrvatskoga iseljeničtva jugoslavenske orijentacije, u čijim je klubovima i društvima osim Hrvata bio jako malen broj iseljenika drugih naroda iz Jugoslavije.²⁰ Tim starijim iseljenicima u kasnijem razdoblju, tijekom 1960-ih, pridružio se dio novijih doseljenika iz Hrvatske, i to prvenstveno iz Dalmacije s otoka Korčule i iz Makarskoga primorja, i na taj način ojačao njihove redove i prihvatio njihove političke koncepcije.²¹

Masovnije poslijeratno doseljavanje Hrvata u Australiju započelo je dolaskom prvoga vala emigranata 1948., kojemu je prethodio put australskoga ministra imigracije 1947. po Europi punoj radno sposobnih izbjeglica, pa je posredstvom Međunarodne organizacije za izbjeglice²² od 1948. do 1954. iz Europe u Australiju stiglo i preko 10 500 hrvatskih političkih emigranata,²³ ranije vezanih za ustaški pokret i Nezavisnu Državu Hrvatsku. Oni su po dolasku počeli stvarati organizacije pod hrvatskim imenom i prohrvatske, ujedno i protujugoslavenske orijentacije, odbijajući ući u već postojeće or-

¹⁴ O povijesti Hrvata u Australiji vidi: TKALČEVIĆ, *Povijest Hrvata u Australiji*; ŠUTALO, *Croatians in Australia*; LOVOKOVIĆ, *Hrvatske zajednice u Australiji*; ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 193-218; KALFIC, „The bomb is set...: response to Croatian political activism in Australia, 1947-1989”.

¹⁵ ŠUTALO, *Croatians in Australia*, 4; KALFIC, „The bomb is set...: response to Croatian political activism in Australia, 1947-1989”, 46.

¹⁶ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 198.

¹⁷ LALIĆ, „Egzodus iz Australije u doba Hladnoga rata”, 66.

¹⁸ HR-HDA-1220-CK SKH, D-6025, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o aktualnim pitanjima u radu i odnosima s iseljenicima, Zagreb, 19. 4. 1972.”, str. 5.

¹⁹ TKALČEVIĆ, *Povijest Hrvata u Australiji*, 41; KALFIC, „The bomb is set...: response to Croatian political activism in Australia, 1947-1989”, 61; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izveštaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 12.

²⁰ HR-HDA-1220-CK SKH, D-6025, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o aktualnim pitanjima u radu i odnosima s iseljenicima, Zagreb, 19. 4. 1972.”, str. 10-11.

²¹ *Isto*, str. 11; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izveštaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 34.

²² KALFIC, „The bomb is set...: response to Croatian political activism in Australia, 1947-1989”, 63; TKALČEVIĆ, *Povijest Hrvata u Australiji*, 61.

²³ ŠUTALO, *Croatians in Australia*, 212.

ganizacije prijeratnih iseljenika,²⁴ istodobno odbacujući svaku suradnju s domovinom.²⁵

Drugi val doseljavanja pokrenut početkom 1950-ih činili su većinom ekonomski emigranti, mlađi ljudi, koji su Jugoslaviju napustili ilegalno, a dolaskom u Australiju počeli su se okupljati oko već situiranih političkih emigranata iz prvoga vala, pa su se s vremenom i oni politizirali i postali hrvatska politička emigracija, pojačavši time njezin utjecaj i brojnost.²⁶

Treći val iseljavanja iz Jugoslavije u Australiju odvio se tijekom 1960-ih i bio je prvenstveno ekonomske prirode, a iseljavalo se legalno s putnom ispravom.²⁷ Vrhunac doseljavanja u Australiju bio je između 1969. i 1971.,²⁸ što je uz ostalo bio i rezultat potpisivanja bilateralnoga sporazuma između Australije i Jugoslavije kojim se regulirao boravak i zapošljavanje jugoslavenskih radnika u Australiji,²⁹ a stupio je na snagu u svibnju 1970. godine.³⁰ Procjenjivalo se da je 1971. u Australiji živjelo oko 150 tisuća hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka,³¹ što je bilo više od polovine sveukupnoga broja iseljenika iz Jugoslavije. Po brojnosti su iza Hrvata slijedili Makedonci, Slovenci, Srbi i ostali, a procjenjuje se da je iseljenika i njihovih potomaka porijeklom iz Jugoslavije 1971. bilo između 200 i 300 tisuća.³² Socijalni profil doseljenika iz trećega vala bio je raznovrsniji nego

²⁴ TKALČEVIĆ, *Povijest Hrvata u Australiji*, 61.

²⁵ HR-HDA-1220-CK SKH, D-6025, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o aktualnim pitanjima u radu i odnosima s iseljenicima, Zagreb, 19. 4. 1972.”, str. 8.

²⁶ *Isto*, str. 9.

²⁷ *Isto*, str. 10.

²⁸ Statističke podatke vidi u: ŠUTALO, *Croatians in Australia*, 3-4; LOVOKOVIĆ, *Hrvatske zajednice u Australiji*, xxii; KALFIC, „The bomb is set...: response to Croatian political activism in Australia, 1947-1989”, 171, 173; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 95, „Ivo Baučić. 'Iseljavanje jugoslavenskih građana u Australiju u 1970-71. godini', Zagreb, 5. 10. 1972.”, str. 1.

²⁹ Sporazumom su se regulirala prava jugoslavenskih radnika i njihovih obitelji u skladu s pravima svih australskih državljana. Opširnije vidi: „Agreement between the Government of the Commonwealth of Australia and Government of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia on the Residence and Employment of Yugoslav Citizens in Australia”.

³⁰ KALFIC, „The bomb is set...: response to Croatian political activism in Australia, 1947-1989”, 171-173.

³¹ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 98, „Predmet: 'Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand delegacije Matice iseljenika Hrvatske od 8. VII – 11. IX 1971' – članak 'Više brige za Hrvate u Australiji', Zagreb, 29. 10. 1971.”, str. 1; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Zapisnik 13. sjednice Izvršnog odbora MIH, Zagreb, 23. 11. 1971.”, str. 4; „Susret s Hrvatima Australije i Novog Zelanda”, *Novo doba* (Sydney), 21. 12. 1971., 8.

³² HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „Godišnji izvještaj gen. konzulata Sidnej, Beograd, 22. 3. 1971.”, str. 1; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 95, „G. K. Sidnej – informacija o stanju među iseljenicima nakon 21. sjednice Predsj. SKJ, Sydney, 17. 1. 1972.”, str. 1; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „G. K. Melbourne: kraći prikaz kretanja među emigracijom, Beograd, 14. 2. 1972.”, str. 1; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „Neprijateljsko delovanje emigracije i naši odnosi s Australijom, Beograd, 19. 7. 1972.”, str. 2; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 95, „G. K. Sidnej – informacija o stanju među iseljenicima nakon 21. sjednice Predsj. SKJ, Sydney, 17. 1. 1972.”, str. 1; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 8.

kod useljenika iz prva dva vala, a ta razlika odražavala se i na sve veću razliku u političkim pogledima novih doseljenika u odnosu na one iz prva dva vala.³³ Što se više Hrvata doseljavalo i popunjavalo postojeće hrvatske zajednice, to je nastajala i veća razlika u njihovim političkim pogledima, i dok su organizacije prvih poslijeratnih emigranata bile čisto političkoga karaktera, doseljenici trećega vala više su pozornosti posvećivali društvenim brigama svakodnevnoga života u Australiji, ali im je svima, bez obzira na političke razlike, zajednički stav bio da ni etnički ni kulturno ni jezično nisu Jugoslaveni.³⁴ Dio mlađih iseljenika iz trećega vala aktivno se uključio u organizacije političkih emigranata i čak postao nositelj radikalnijih ideja u borbi za neovisnost Hrvatske.³⁵

Organizacije poslijeratnih političkih emigranata nastaju po njihovu dolasku, pa je tako 1951. osnovano i Australsko-hrvatsko društvo,³⁶ a središnje tijelo svih hrvatskih društava u Australiji osnovano je u prosincu 1958. pod nazivom Središnji odbor hrvatskih društava Australije.³⁷ Od sredine 1950-ih osnivani su i ogranci političkih emigrantskih organizacija koje su djelovale po svijetu – HOP, HNO, Hrvatska seljačka stranka, Hrvatski demokratski odbor, Savez hrvatske ujedinjene mladeži svijeta i Hrvatska republikanska stranka³⁸ – a političke organizacije čije je osnivanje potaknuto u Australiji bile su Hrvatsko revolucionarno bratstvo (HRB), osnovano 1961.,³⁹ i Hrvatska mladež, osnovana u ožujku 1965. kao svojevrsno legalno krilo HRB-a od članova HRB-a i HOP-a.⁴⁰ U tom razdoblju u australskoj javnosti stvorio se i negativan stereotip o Hrvatima kao nasilnicima i ekstremistima, što je bio rezultat rada jugoslavenske promidžbe, dijela iseljeničtva nenaklonjenog opciji neovisne Hrvatske, australskih političara s lijevoga političkog spektra te nasilnih akata dijela emigranata, koji su još k tome veličali loše doživljavan ustaški pokret.⁴¹ Usprkos takvoj situaciji, Hrvati i njihove organizacije u svojoj su bor-

³³ KALFIC, „The bomb is set...”: response to Croatian political activism in Australia, 1947-1989”, 174.

³⁴ *Isto*, 175.

³⁵ HR-HDA-1220-CK SKH, D-6025, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o aktualnim pitanjima u radu i odnosima s iseljenicima, Zagreb, 19. 4. 1972.”, str. 10.

³⁶ KALFIC, „The bomb is set...”: response to Croatian political activism in Australia, 1947-1989”, 134.

³⁷ LOVOKOVIĆ, *Hrvatske zajednice u Australiji*, 71.

³⁸ *Isto*, 312-313, 320-321, 325; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „Godišnji izvještaj gen. konzulata Sidney, Beograd, 22. 3. 1971.”, str. 10.

³⁹ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.1/49, „Monografija o jugoslovenskoj neprijateljskoj emigraciji u Australiji, Beograd, listopad 1975.”, str. 31.

⁴⁰ Na osnivačkoj skupštini Hrvatske mladeži od 65 nazočnih osoba bilo je 40 članova HRB-a. Ta je organizacija služila HRB-u za okupljanje vlastitih pristaša, prikupljanje finansijskih sredstava, širenje utjecaja na druge organizacije i za regrutiranje provoditelja diverzantsko-terorističkih akcija. Pripadnici Hrvatske mladeži infiltrirali su se u dio društava hrvatske emigracije, a sredinom 1970-ih imali su prevladavajuću ulogu u nogometnim klubovima *Croatia* u Melbourneu i Sydneyju te Ligi za borbu protiv raka u Sydneyju. Vidi: ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 377-378.

⁴¹ O negativnim stereotipima prema australskim Hrvatima opširnije vidi: KALFIC, „The bomb is set...”: response to Croatian political activism in Australia, 1947-1989”; ŠUTALO,

bi za hrvatski identitet imali javnu potporu konzervativne liberalno-agrarne australske vlade koja je upravljala Australijom od 1949. do 1972. i australskoga premijera Roberta Menziesia, a bila je izraz zajedničke antikomunističke platforme tijekom hladnoga rata, što nije značilo potporu terorističkim akcijama, koje je vlada osuđivala i pripisivala zanemarivom broju ljudi unutar hrvatske zajednice.⁴² Australski laburisti optuživali su australsku obavještajnu službu Australian Security Intelligence Organisation (ASIO) da je i tajno podupirala ekstremniji dio hrvatske zajednice koji je bio sklon terorističkom djelovanju, za što na kraju nisu pronađeni nikakvi dokazi.⁴³ Slične tvrdnje o potpori australske policije i obavještajne službe hrvatskoj emigraciji iznosile su i jugoslavenske diplomatske i obavještajne službe,⁴⁴ koje do uspostavljanja jugoslavensko-australskih diplomatskih odnosa 1966. nisu mogle mnogo činiti na suzbijanju emigrantskoga djelovanja.⁴⁵

Iniciranje, određivanje svrhe i ciljeva posjeta izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske

Javno objavljena svrha putovanja izaslanstva MIH-a bilo je širenje kulturnih i društvenih veza s iseljenicima u Australiji,⁴⁶ što je ponovio i član izaslanstva Ivan Čizmić četrdeset godina poslije.⁴⁷ Uvidom u arhivske dokumente otkriva se dublja, vrlo razrađena politička pozadina s namjerom iskorištavanja raslojavanja u iseljeništvu, s time da je učvršćivanje kulturnih i društvenih veza bilo samo sredstvo u ostvarenju toga političkog cilja. Raslojavanja

---

Croatians in Australia, 231-233; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvjestaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 16-21.

⁴² KALFIC, „The bomb is set...”: response to Croatian political activism in Australia, 1947-1989”, 1-8, 125-215.

⁴³ U ožujku 1973., nekoliko mjeseci nakon što su laburisti preuzeli vlast u Australiji, pretresene su prostorije ASIO-a, no nisu pronađeni nikakvi dokazi podrške Hrvatima. I pretresi kuća hrvatskih emigranata u sljedećim mjesecima bili su bez rezultata (ŠUTALO, *Croatians in Australia*, 231).

⁴⁴ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „Godišnji izvještaj gen. konzulata Sidneja, Beograd, 22. 3. 1971.”, str. 11-12; HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.1/49, „Monografija o jugoslovenskoj neprijateljskoj emigraciji u Australiji, Beograd, listopad 1975.”, str. 123; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „Problemi vezani za aktivnost političke emigracije i potreba stalne i koordinirane protuakcije, Beograd, 5. 6. 1970.”, str. 2, 42.

⁴⁵ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.1/49, „Monografija o jugoslovenskoj neprijateljskoj emigraciji u Australiji, Beograd, listopad 1975.”, str. 16-17, 19; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „Neprijateljsko delovanje emigracije i naši odnosi s Australijom, Beograd, 19. 7. 1972.”, str. 6-7.

⁴⁶ Takav tekst o izaslanstvu MIH-a objavljen je u inozemnom izdanju *Vjesnika u srijedu* 14. srpnja 1971. pod naslovom „Jače kulturne i društvene veze s iseljeništvom”, koji autor rada nije uspio pronaći ni u jednoj instituciji u Zagrebu koja posjeduje arhivu novina, no podaci o tom tekstu mogu se pronaći u iseljeničkom listu *Pregled*. Vidi: „Jugoslavenska misija u Australiji”, *Pregled* (Melbourne), kolovoz 1971., 11.

⁴⁷ Ivan ČIZMIĆ, „Četrdeseta obljetnica posjeta Hrvatima u Australiji i Novom Zelandu”, *Matica*, siječanj-veljača 2012., 32.

u političkim pogledima u iseljeništvu javila su se kao posljedica političkih razlika među samim iseljenicima, zatim dolaska novih ekonomskih iseljenika i kao odraz političkih kretanja u domovini tijekom hrvatskoga proljeća,⁴⁸ što su odmah osjetili u MIH-u i drugim društveno-političkim strukturama u Hrvatskoj, a to raslojavanje nazivali su „procesom diferencijacije”. Prema definiciji MIH-a, pod diferencijacijom se podrazumijevao proces odvajanja velikoga dijela hrvatskoga iseljeništvu od utjecaja „neprijateljske” emigracije, povezivanje iseljenika s domovinom i njihovo prihvaćanje „društvenog političkog razvitka i realiteta” jugoslavenske „socijalističke zajednice”.⁴⁹ U MIH-u su procjenjivali da se sve više iseljenika nije slagalo sa stavom hrvatske političke emigracije o zabrani službenih kontakata domovine i emigracije. Tvrđili su i da je taj proces u iseljeništvu počeo odozdo, iz širokih redova iseljenika, pa se onda odrazio na rukovodstva ne samo političkih nego i kulturnih i sportskih iseljeničkih društava.⁵⁰ U MIH-u se smatralo da je taj proces započeo 1965., zatim se posebno intenzivirao nakon 10. sjednice Centralnoga komiteta SKH⁵¹, a kulminaciju je doživljavao tijekom 1971. godine.⁵² Procjenjivalo se da će takva kretanja u hrvatskom iseljeništvu dovesti do prestanka nepovjerenja prema Hrvatskoj i Jugoslaviji, a utjecaj „neprijateljske političke emigracije će sasvim nestati”.⁵³

Matica iseljenika Hrvatske od samoga početka taj proces pomagala, a prema prijedlogu programa rada za 1971. može se zaključiti da je njegovo pospješivanje bilo jedno od glavnih težišta djelovanja MIH-a među iseljenicima, s time što je naznačeno da će se, u skladu s politikom 10. sjednice Centralnoga komiteta SKH, ustavnim amandmanima i zaključcima Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije, još odlučnije raditi na realiziranju programa s ciljem što bolje informiranosti iseljenika o kretanjima u domovini.⁵⁴ U MIH-u su smatrali da njihova institucija uživa veliki ugled među Hrvatima u svijetu te da je potrebno uspostaviti što šire i izravnije veze s iseljeničkim društvima i uglednim pojedincima da bi ojačali „pozitivne tendencije” i pomogli dife-

⁴⁸ Iako u hrvatskoj historiografiji postoje različiti stavovi o vremenskom okviru hrvatskoga proljeća, u ovom se radu pod tim pojmom podrazumijeva razdoblje koje je započelo objavom *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika* u ožujku 1967., što je izazvalo popriličnu pažnju u emigraciji i potaknulo posebno zanimanje za događaje u domovini. Opširnije vidi: ČIZMIĆ, „Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika”; KRAŠIĆ, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*.

⁴⁹ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 95, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o stanju i odnosima među našim ljudima u svijetu, Zagreb, 5. 4. 1973.,” str. 7.

⁵⁰ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izveštaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 22.

⁵¹ Deseta sjednica Centralnoga komiteta SKH održana je u siječnju 1970. i na njoj je vodstvo Centralnoga komiteta osudilo jugoslavenski unitarizam, omogućavajući time javno isticanje hrvatske posebnosti i neovisnosti političkoga djelovanja. Opširnije vidi: ŠARIĆ, *Deseta sjednica CK SKH – tragom arhivskih dokumenata*.

⁵² HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Informacija o hrvatskim iseljenicima u SAD-u”, str. 19.

⁵³ *Isto*, str. 20.

⁵⁴ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 98, „Prijedlog programa rada Matice iseljenika Hrvatske za 1971. godinu”, str. 1.

rencijaciji unutar društava i klubova.⁵⁵ U Hrvatskoj su suradnika u tim aktivnostima vidjeli u Nogometnom savezu Hrvatske, preko kojega se nastojalo produbiti veze između sportskih organizacija iz Hrvatske i iseljeničtva nudeći iseljenicima suradnju, gostovanja i šaljući im igrače, a sve u svrhu oslobađanja sportskih društava od štetnih političkih utjecaja.⁵⁶ U MIH-u su početkom 1971. uočili da se jačanje procesa diferencijacije odvijalo posebice među iseljenicima u Australiji,⁵⁷ pa to treba iskoristiti,⁵⁸ a Australiju su doživljavali i „najreakcionarnijom zemljom” u kojoj žive „naši iseljenici”.⁵⁹

Dotad je MIH već uspostavio određenu suradnju s nekim društvima australskih Hrvata, od kojih su posebno izdvajali Društvo „Koleda” iz Sydneyja,⁶⁰ Odbor Lige za borbu protiv raka i nogometni klub *Croatia* iz Melbournea, za koji su tvrdili da u njemu imaju utjecaj te su ga zajedno s Odborom Lige za borbu protiv raka naveli kao primjere društava u kojima su uklonjeni „ekstremisti” i postavljeni iseljenici prijateljski raspoloženi prema domovini, a točkom koja je u iseljeničtvu označila promjenu raspoloženja u odnosu prema domovini označili su 10. sjednicu Centralnoga komiteta SKH.⁶¹ Matica iseljenika Hrvatske surađivala je i s *Jugalom*, nogometnim klubom projugoslavenki orijentiranih iseljenika iz Sydneyja, kojemu je, poput *Croatije* iz Melbournea,⁶² u suradnji s Nogometnim savezom Hrvatske aktivno pomagala u dovođenju igrača iz Jugoslavije, zbog čega su izmijenjeni i propisi Nogometnoga saveza Jugoslavije koji se odnose na davanje dozvola igračima u inozemstvu.⁶³ Zanimljiv je podatak Generalnoga konzulata iz Sydneyja s početka 1971. koji govori o tome da je *Jugal* bio i jedina iseljenička organizacija u Australiji s kojom je Matica iseljenika Srbije održavala izvjestan kontakt, bez obzira na to što je taj klub okupljao samo Hrvate iz Dalmacije, jer u Australiji nije bilo nijednoga društva srpske emigracije lojalnog Jugoslaviji s kojim bi se povezala.⁶⁴

⁵⁵ *Isto*, str. 2.

⁵⁶ *Isto*, str. 3.

⁵⁷ HR-HDA-1220-CK SKH, D-5641, „Materijali za 10. sjednicu Izvršnog odbora MIH – Nacrt izvještaja I.O. MIH za 1970. godinu, Zagreb, 27. 4. 1971.”, str. 33. Uz Australiju je navedena i Kanada kao zemlja u kojoj je uočeno jačanje procesa diferencijacije.

⁵⁸ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 49, „Zapisnik 8. sjednice MIH, Zagreb, 16. 2. 1971.”, str. 11.

⁵⁹ *Isto*, str. 12; HR-HDA-1220-CK SKH, D-5641, „Poziv na 10. sjednicu Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske – Teze za akcioni program Matice iseljenika Hrvatske prema Hrvatima u Australiji, Zagreb, 27. 4. 1971.”, str. 3.

⁶⁰ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 26.

⁶¹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 49, „Zapisnik 8. sjednice MIH, Zagreb, 16. 2. 1971.”, str. 15; HR-HDA-1220-CK SKH, D-5641, „Poziv na 10. sjednicu Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske – Teze za akcioni program Matice iseljenika Hrvatske prema Hrvatima u Australiji, Zagreb, 27. 4. 1971.”, str. 1-2.

⁶² Prvi igrač koji je iz domovine stigao u *Croatiju* iz Melbournea bio je Antun (Anton) Kužilek 12. siječnja 1971. godine. Vidi: „Kužilek odlazi...”, *Osvit* (Melbourne), 31. 5. 1972., 10.

⁶³ HR-HDA-1220-CK SKH, D-5641, „Poziv na 10. sjednicu Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske – Teze za akcioni program Matice iseljenika Hrvatske prema Hrvatima u Australiji, Zagreb, 27. 4. 1971.”, str. 1-2.

⁶⁴ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „Godišnji izvještaj gen. konzulata Sidnej, Beograd, 22. 3. 1971.”, str. 23.

Osim s *Jugalom*, u MIH-u su razvili veze s još nekim jugoslavenski orijentiranim iseljenicima koji su prilikom posjeta domovini svraćali u sjedište MIH-a u Zagrebu te tražili pomoć na sportskom i kulturnom polju.⁶⁵

Ideja o potrebi odlaska izaslanstva MIH-a u Australiju javila se već u prijedlogu programa rada za 1971.,⁶⁶ a konkretne odluke o posjetu donijete su na sjednicama Izvršnoga odbora MIH-a 16. veljače⁶⁷ i 5. svibnja 1971., na kojoj su ujedno prihvaćene Teze za akcijski program MIH-a prema Hrvatima u Australiji.⁶⁸ Izaslanstvo MIH-a za boravak u Australiji određeno je na sjednicama Izvršnoga odbora 14. svibnja i 15. lipnja 1971., a činili su ga Ivica Kranželić, Ivan Čizmić i član Glavnoga odbora MIH-a Ante Pavlović, koji je ujedno bio tajnik Nogometnoga saveza Hrvatske.⁶⁹

Orijentir za djelovanje MIH-a prema australiskim Hrvatima bile su Teze za akcijski program prema Hrvatima u Australiji, koje su većinom izrađene prema podacima i zaključcima iz rasprave sa sjednice Izvršnoga odbora 14. veljače, a kojoj je povod bilo izvješće s puta po Australiji djelatnice MIH-a Branke Krasić. Na osnovi rasprave i prihvaćenih Teza u MIH-u su smatrali da u realiziranju programa treba razgovarati sa svim iseljenicima bez obzira na to kojoj struji pripadaju, pa i s pripadnicima HOP-a.⁷⁰ Važnom je istaknuta uloga Crkve, koja ima veliki društveni utjecaj u iseljeništvu, i pozitivnim je ocijenjena djelatnost dijela svećenika koji žele surađivati s Jugoslavijom, s naglaskom da bi Komisija za vjerska pitanja Sabora SRH trebala razmotriti upućivanje lojalnih svećenika u veće iseljeničke kolonije,⁷¹ a slične zaključke o takvu stanju među svećenstvom, nakon što su 1966. potpisani Protokoli⁷²

⁶⁵ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvješčaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 35.

⁶⁶ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 98, „Prijedlog programa rada Matice iseljenika Hrvatske za 1971. godinu”, str. 1.

⁶⁷ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 49, „Zapisnik 8. sjednice MIH, Zagreb, 16. 2. 1971.”, str. 17.

⁶⁸ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 49, „Zapisnik 10. sjednice Izvršnoga odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 5. 5. 1971.”, str. 3-4.

⁶⁹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Zapisnik sa izvanrednog sastanka Izvršnoga odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 14. 5. 1971.”, str. 2 i „Zapisnik sa izvanredne sjednice Izvršnoga odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 15. 6. 1971.”, str. 3.

⁷⁰ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 49, „Zapisnik 8. sjednice MIH, Zagreb, 16. 2. 1971.”, str. 12; HR-HDA-1220-CK SKH, D-5641, „Poziv na 10. sjednicu Izvršnoga odbora Matice iseljenika Hrvatske – Teze za akcijski program Matice iseljenika Hrvatske prema Hrvatima u Australiji, Zagreb, 27. 4. 1971.”, str. 2-3.

⁷¹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 49, „Zapisnik 8. sjednice MIH, Zagreb, 16. 2. 1971.”, str. 13, 15; HR-HDA-1220-CK SKH, D-5641, „Poziv na 10. sjednicu Izvršnoga odbora Matice iseljenika Hrvatske – Teze za akcijski program Matice iseljenika Hrvatske prema Hrvatima u Australiji, Zagreb, 27. 4. 1971.”, str. 4.

⁷² Diplomatski odnosi Vatikana i SFRJ prekinuti su 1952. zbog imenovanja Alojzija Stepinca kardinalom. Početak normalizacije odnosa bilo je potpisivanje tzv. Protokola 1966., a jugoslavenska je strana tijekom njegova usuglašavanja pitanje svećenika emigranata postavljala kao iznimno važno. Diplomatski odnosi SFRJ i Vatikana ponovno su uspostavljeni 1970. godine. Više vidi: AKMADŽA, „Pregovori Svete Stolice i Jugoslavije i potpisivanje protokola iz 1966. godine”, 473-503.

između Vatikana i Jugoslavije, iznijele su i jugoslavenske savezne institucije.⁷³ Nadalje je u MIH-u uočeno da nedovoljna aktivnost institucija iz Hrvatske i nedolazak njihovih izaslanika u Australiju nailazi na negodovanje hrvatskih iseljenika, a s druge je strane izaslanstvo Matice iseljenika Makedonije u toj zemlji boravilo već dva puta, stoga je izražena potreba što bržega angažmana u Australiji.⁷⁴ Iskazana je i potreba upućivanja novinara iz Hrvatske koji bi izvijestili o životu iseljenika te slanja audiovizualnoga promidžbenog materijala i knjiga australskim bibliotekama i kulturnim i političkim radnicima.⁷⁵ Kritizirana su jugoslavenska diplomatsko-konzularna predstavništva u Australiji zbog premalenoga broja službenika Hrvata u njima, zbog držanja odmaka prema hrvatskim svećenicima, a zamjerala im se i nedovoljna politička sposobnost za davanje pravilnoga smjera politici među iseljenicima,⁷⁶ čega su istovremeno bili svjesni i sami diplomatski predstavnici, koji su predlagali dolazak posebnih konzula koji bi se bavili samo iseljeništvom.⁷⁷ U MIH-u je zaključeno i da u Australiji treba pojačati aktivnost na osnovi političkih smjernica 10. sjednice Centralnoga komiteta SKH jer je uočeno da se neki stariji hrvatski iseljenici odbijaju identificirati Hrvatima, pa se okupljaju pod zavičajnim imenima Istrana, Primoraca, Korčulana itd.,⁷⁸ a primijećeno je i da jedino Hrvati imaju jugoslavenska društva na „čisto romantičarskim koncepcijama”, dok Srbi, Slovenci i Makedonci imaju organizacije isključivo pod svojim narodnim imenom.⁷⁹ Iz navedenih Teza jasno se vidi povezanost s idejama i atmosferom hrvatskoga proljeća, pogotovo naglašavanje djelovanja u skladu sa 10. sjednicom Centralnoga komiteta SKH sa zadatkom jačanja hrvatske nacionalne svijesti nauštrb jugoslavenskoga i regionalnoga identiteta, a prisutna je i kritika zbog podzastupljenosti Hrvata u diplomatsko-konzularnim predstavništvima. Slični argumenti i kritike pojavljuju se i u kasnijim dokumentima MIH-a sve do sloma hrvatskoga proljeća u prosincu 1971. godine.

⁷³ Sredinom 1970. na savjetovanju jugoslavenskih političkih i diplomatskih institucija SFRJ rečeno je da je uočeno sve veće distanciranje Vatikana i episkopata iz Jugoslavije u odnosu prema svećenicima emigrantima kao rezultat potpisanoga Protokola, pa je zaključeno da treba još aktivnije raditi na izoliranju svećenika emigranata, a s druge strane podupirati primjere lojalnosti među svećenicima (HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „Savetovanje u DSIP-u o problemima i zadacima u vezi sa aktivnošću neprijateljske emigracije, Beograd, 29. 6. 1970.”, str. 14).

⁷⁴ HR-HDA-1220-CK SKH, D-5641, „Poziv na 10. sjednicu Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske – Teze za akcioni program Matice iseljenika Hrvatske prema Hrvatima u Australiji, Zagreb, 27. 4. 1971.”, str. 3; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 49, „Zapisnik 8. sjednice MIH, Zagreb, 16. 2. 1971.”, str. 12.

⁷⁵ HR-HDA-1220-CK SKH, D-5641, „Poziv na 10. sjednicu Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske – Teze za akcioni program Matice iseljenika Hrvatske prema Hrvatima u Australiji, Zagreb, 27. 4. 1971.”, str. 4.

⁷⁶ *Isto*, str. 3; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 49, „Zapisnik 8. sjednice MIH, Zagreb, 16. 2. 1971.”, str. 12-13, 15.

⁷⁷ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „Godišnji izvještaj gen. konzulata Sidnej, Beograd, 22. 3. 1971.”, str. 31.

⁷⁸ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 49, „Zapisnik 8. sjednice MIH, Zagreb, 16. 2. 1971.”, str. 12.

⁷⁹ *Isto*, str. 15-16.

Program boravka izaslanstva MIH-a donesen je na sjednici Izvršnoga odbora 29. lipnja.⁸⁰ U njemu je naveden popis iseljeničkih institucija koje se planiraju obići te namjera obilaska australskih političkih i imigracijskih institucija, čiji su pojedini predstavnici posjetili MIH tijekom boravka u Jugoslaviji.⁸¹ U programu je definirano da je jačanje procesa diferencijacije najvažnija dužnost izaslanstva tijekom boravka u Australiji:

„Izvršni odbor je zaključio da je upravo u ovom času najpotrebnija posjeta Matičine delegacije Australiji iz razloga, što je u toku vrlo jaki proces diferencijacije u mnogim iseljeničkim sredinama, koje su do sada bile obilježavane kao neprijateljske, a spomenuti proces jasno pokazuje da su ekstremne snage vrlo slabe i malobrojne, dok je velika većina patriotski raspoložena. Upravo ova većina traži podršku iz naše Republike, pa će prisustvo naše delegacije pokazati da oni uživaju tu podršku. [...] Delegacija Matice imati će priliku objašnjavati iseljenicima najnovija naša društveno-politička kretanja, koja stvarno odgovaraju raspoloženju naših iseljenika jer na gotovo istoj osnovi vrši se diferencijacija u iseljeništvu u korist progresivnih snaga. Predstavnici MIH u ovom pravcu mogu napraviti mnogo, jer Matica kao društvena organizacija poklanjajući u svom radu veliku brigu iseljeništvu, stekla je i veliki ugled među iseljenicima. Osim ove najvažnije dužnosti delegacija će imati zadatak ispitati najvažnije potrebe naših iseljenika za njihov kulturno-prosvjetni i sportski rad s ciljem patriotskog okupljanja i čuvanja svijesti o nacionalnoj pripadnosti.”⁸²

Za planirane aktivnosti u Australiji MIH je tražio podršku od odgovarajućih društveno-političkih čimbenika SRH i konzultirao se s njima,⁸³ a cijelo se vrijeme održavala komunikacija i s diplomatsko-konzularnim predstavništvima Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) u Australiji. Generalni konzulat u Sydneyju očito je najviše izražavao potrebu dolaska izaslanstva MIH-a u Australiju. To je izraženo u njihovu godišnjem izvješću početkom 1971., u kojem se dolazak izaslanstva MIH-a smatrao sredstvom u borbi protiv „neprijateljske emigracije” jer bi on pozitivno utjecao na iseljenike sklone suradnji s Jugoslavijom i njihova društva.⁸⁴ Konzul iz Sydneyja Stjepan Trampuž o tome je pisao početkom 1971. i u dopisima tajniku MIH-a Kranželiću,⁸⁵ a u pismu Kranželiću iz ožujka 1971., uz ponavljanje potrebe dolaska izaslanstva, Trampuž je napomenuo da bi najkorisnije bilo da ti do-

⁸⁰ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Zapisnik 11. sjednice Izvršnoga odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 29. 6. 1971.”, str. 8.

⁸¹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Program boravka delegacije Matice iseljenika Hrvatske u Australiji i New Zealandu”, str. 2-4.

⁸² *Isto*, str. 1-2.

⁸³ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 49, „Zapisnik 8. sjednice MIH, Zagreb, 16. 2. 1971.”, str. 17.

⁸⁴ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „Godišnji izvještaj gen. konzulata Sidnej, Beograd, 22. 3. 1971.”, str. 17, 21, 23.

⁸⁵ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 49, „Zapisnik 8. sjednice MIH, Zagreb, 16. 2. 1971.”, str. 13-14.

lasci u budućnosti budu češći jer je u Australiji najveći broj iseljenika upravo iz SRH, pa je potrebno što prije poduzeti korake da bi se aktivno utjecalo na politička kretanja među njima. Na kraju je zaključio: „Sada kad je najteže treba pomoći, kada jednoć krene biti će lakše. Dakle, pomoć nam je sada najpotrebnija i molimo da to imate u vidu.”⁸⁶

Na zahtjev MIH-a 14. lipnja održan je sastanak u Savjetu za odnose s inozemstvom Izvršnoga vijeća Sabora SRH, na kojemu je MIH dobio punu podršku za aktivnosti u Australiji,⁸⁷ a preporučeno je da se prethodno obave savjetovanja i u Centralnom komitetu SKH, Saveznom sekretarijatu za vanjske poslove (SSIP), Komisiji za vjerska pitanja Izvršnoga vijeća Sabora SRH i Republičkoj privrednoj komori.⁸⁸ Iz Savjeta za odnose s inozemstvom Izvršnoga vijeća Sabora SRH uputili su krajem lipnja informacije o planiranom putovanju izaslanstva MIH-a SSIP-u u Beogradu s molbom da diplomatsko-konzularna predstavništva SFRJ u Australiji pomognu izaslanstvu tijekom njezoga boravka.⁸⁹ Savjet u dopisu SSIP-u navodi da je zadatak MIH-a proučiti stanje među iseljenicima, nastaviti i unaprijediti veze te suradnju iseljeničkih organizacija i domovine, s posebnim naglaskom na procesu diferencijacije.⁹⁰

Tijekom lipnja predstavnici MIH-a održali su sastanke i s predstavnicima Radio-televizije Zagreb i novinske kuće Vjesnik, koji su pokazali slabu zainteresiranost za slanje svojih novinara s izaslanstvom,⁹¹ a te dvije medijske kuće zanemarile su i kasniji apel za medijsko praćenje koji je izaslanstvo uputilo tijekom boravka u Australiji preko Savjeta za odnose s inozemstvom Izvršnoga vijeća Sabora SRH.⁹² Na problem hrvatskih novinara u Australiji, još prije puta izaslanstva MIH-a, upozoravali su i iz Generalnoga konzulata u Sydneyju, koji je izražavao čuđenje neprisutnošću hrvatskih novinara u toj zemlji dok su istovremeno svakodnevno dolazili novinari iz drugih dijelova Jugoslavije, i to besplatno, čarterskim letovima jugoslavenske aviokompanije JAT.⁹³

⁸⁶ HR-HDA-1220-CK SKH, D-5641, „Pismo generalnog konzula SFRJ u Sydneyju Stjepana Trampuža tajniku MIH Ivici Kranželiću, Sydney, 29. 3. 1971.,” str. 4-5.

⁸⁷ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Program boravka delegacije Matice iseljenika Hrvatske u Australiji i New Zealandu”, str. 1; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 98, „Zamolba Matice iseljenika Hrvatske za sastanak sa Savjetom Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske, Zagreb, 3. 6. 1971.,” str. 1. S obzirom na to da u arhivskoj dokumentaciji nije pronađen zapisnik ni bilješka sa sastanka, kao datum održanoga sastanka koristio se datum na omotu predmeta u kojem se nalazi navedeni spis.

⁸⁸ Autor u dostupnim izvorima nije pronašao pisane tragove o održanim savjetovanjima.

⁸⁹ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 98, „Program boravka delegacije MIH u Australiji i Novom Zelandu, Zagreb, 30. 6. 1971.,” str. 1-2.

⁹⁰ *Isto*, str. 1.

⁹¹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Zapisnik 11. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 29. 6. 1971.,” str. 8.

⁹² HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 98, „Sydney: Delegacija Matice iselj. Hrvatske moli intervenciju kod RTZ i ‘Vjesnika’ – da se upute novinari u Australiju, Zagreb, 28. 7. 1971.,” str. 1.

⁹³ HR-HDA-1220-CK SKH, D-5641, „Pismo generalnog konzula SFRJ u Sydneyju Stjepana Trampuža tajniku MIH Ivici Kranželiću, Sydney, 29. 3. 1971.,” str. 4.

Boravak izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske u Australiji

Izaslanstvo MIH-a na put je krenulo 8. srpnja i na putu je provelo 65 dana.⁹⁴ U sidnejsku zračnu luku stigli su u nedjelju 11. srpnja,⁹⁵ s time da se članovima MIH-a pridružio i službenik putničke agencije „Generalturist” Borivoj Viskiće,⁹⁶ vrlo kontroverzna osoba i dugogodišnji pripadnik jugoslavenske obavještajne službe zadužen za emigraciju,⁹⁷ pa se može pretpostaviti da njegovo uključivanje u izaslanstvo nije bilo slučajno i bez znanja jugoslavenske tajne službe. U zračnoj luci izaslanstvo je dočekaao generalni konzul Trampuž te predstavnici iseljeničkih novina *Naš glas*, *Novosti* i *Novo doba*, zatim predstavnici vodstava nogometnih klubova *Jugal* i *Croatia* iz Sydneyja, predstavnici Hrvatskoga društva „Koleda”, Odbora Lige za borbu protiv raka,⁹⁸ predstavnik Društva „Plavi Jadran” iz New Queenslanda te još nekoliko predstavnika iseljeničkih društava iz Sydneyja.⁹⁹ Nakon dočeka izaslanstvo je otišlo samo u pratnji konzula, s tim da su odbili dati izjave za *Novosti* i *Naš glas*.¹⁰⁰ Posjet izaslanstva MIH-a bio je prvi poslijeratni službeni posjet nekoga hrvatskog izaslanstva iseljenicima u Australiji.¹⁰¹ Tijekom boravka u Australiji izaslanstvo je kontaktiralo s nešto više od četiri tisuće iseljenika i održalo 47 sastanaka s iseljeničkim društvima i po tvornicama u kojima rade iseljenici,¹⁰² od čega se 2/3 sastanaka održalo u protujugoslavenskim hrvatskim društvima, a 1/3 u progugoslavenskim društvima i klubovima hrvatskih iseljenika. S obzirom na to da je prije puta bio planiran obilazak najviše 25 društava i klu-

⁹⁴ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 1.

⁹⁵ „Jugoslavenska misija u Australiji”, *Pregled*, kolovoz 1971., 10; „Hrvatska delegacija?”, *Spremnost* (Sydney), srpanj 1971., 1. Za razliku od navedenog, u listu *Novo doba* stoji da je izaslanstvo stiglo u sidnejsku zračnu luku u nedjelju 10. srpnja, što je očito greška jer je nedjelja bila 11. srpnja. Vidi: „Posjet delegacije Matice iseljenika Hrvatske”, *Novo doba*, 20. 7. 1971., 1.

⁹⁶ Ivan CEROVAC, „Između ‘jugo-društava’ i Tome Mihajlovića”, *Hrvatski tjednik* (Zagreb), 8. 10. 1971., 11.

⁹⁷ Viskiće je tijekom Drugoga svjetskog rata neko vrijeme bio blizak ustaškom pokretu, a 1943. pridružio se partizanima. Tijekom boravka na Golom otoku nakon Rezolucije Informbiroa 1948. batinao je zatvorenike kao suradnik Udbe. Krajem 1960-ih Udba ga je kao agenta poslala sa zadatkom infiltracije u hrvatsku emigraciju u Australiju, Južnoafričkoj Republici i Sjedinjenim Američkim Državama. Boravio je i u Kanadi i slao Udbi korisne informacije pod pseudonimom „Pločar”. Početkom 1970-ih vratio se u Zagreb i zaposlio u poduzeću „Generalturist”, koje je pod krinkom turističke agencije služilo za inozemne akcije Službe državne sigurnosti. Krajem 1970-ih i tijekom 1980-ih već umirovljeni Viskiće bio je predmet mnogih parnica koje su protiv njega podignute zbog raznih pronevjera (PREVIŠIĆ, *Povijest Golog otoka*, 203-205).

⁹⁸ Ivan CEROVAC, „Između ‘jugo-društava’ i Tome Mihajlovića”, *Hrvatski tjednik*, 8. 10. 1971., 11.

⁹⁹ „Posjet delegacije Matice iseljenika Hrvatske”, *Novo doba*, 20. 7. 1971., 1.

¹⁰⁰ Ivan CEROVAC, „Između ‘jugo-društava’ i Tome Mihajlovića”, *Hrvatski tjednik*, 8. 10. 1971., 11; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „G. K. Sydney: informacija o razgovoru sa Đorđem Marićem, urednikom lista ‘Naš glas’, Beograd, 23. 11. 1971.”, str. 1-2.

¹⁰¹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 37, 39-40.

¹⁰² *Isto*, str. 1-6.

bova, odnosno u najboljem slučaju 34,¹⁰³ može se zaključiti da je posjet prošao bolje od planiranog i polučio određeni uspjeh. Izaslanstvo je održalo sastanke s iseljenicima u Sydneyju, Perthu, Adelaideu, Melbourneu, Hobartu, Cairnsu, Brisbaneu, Canberri,¹⁰⁴ Milduri i Broken Hillu.¹⁰⁵ Ocijenilo je da je većina iseljenika pozitivno primila njihov posjet te da su u gotovo svim gradovima bili uspostavljeni odbori za doček i u mnogim prilikama tiskani pozdravni letci, ali je bilo i onih koji su bili pasivni te onih protiv boravka izaslanstva, poput predstavnika hrvatske „ekstremne emigracije”, iako je i u njihovim redovima bilo onih koji su pozitivno gledali na izaslanstvo i pomogli mu u kontaktima s iseljeničtvom, poput organizacije Hrvatska mladež.¹⁰⁶ U Perthu je izaslanstvo dočekano transparentom dobrodošlice predstavnika staroga i novoga iseljeničtva, a u Melbourneu je izaslanstvo namjerno stiglo izvan dogovorenoga vremena jer im je bilo javljeno da se sprema incident, pa su to htjeli izbjeći.¹⁰⁷ Incident je izbjegnuto i u mjestu Dimbulah, na krajnjem sjeveru Australije, zato što je izaslanstvo odbilo ući u dvoranu u kojoj je visjela Pavelićeva slika, pa su se povukli u svoj hotel.¹⁰⁸ Pavelićeve slike bile su tema i na sastanku izaslanstva s dužnosnikom HOP-a i urednikom *Spremnosti* Ilijom Mušićem, koji im je iznio svoje mišljenje da su ti domovi privatno vlasništvo i da se slike mogu slobodno vješati.¹⁰⁹ Ustaški simboli općenito su bili prepreka izaslanstvu za ulazak u hrvatske domove, što su članovi izaslanstva smatrali gubitkom jer se i među tim ljudima mogao uspostaviti kontakt i uvjeriti ih da je politika koja im se nameće „zabluda”.¹¹⁰

Na pomoći izaslanstvu tijekom puta bila su diplomatsko-konzularna predstavništva SFRJ u Australiji, no u tom odnosu bilo je i određenih problema, koji su se javljali prvenstveno u aktivnostima usmjerenim prema samim iseljenicima jer su pojedini diplomatski službenici nastojali izolirati izaslanstvo od hrvatske protujugoslavenske emigracije inzistirajući na kontaktima samo

---

¹⁰³ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Program boravka delegacije Matice iseljenika Hrvatske u Australiji i New Zealandu”, str. 4-5.

¹⁰⁴ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izveštaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 1-6.

¹⁰⁵ „Posjet delegacije Matice iseljenika Hrvatske zapadnoj Australiji”, *Novo doba*, 3. 8. 1971., 1. U izvještaju izaslanstva MIH-a nisu spomenuti posjeti Milduri i Broken Hillu. Očito u službenom izvještaju nisu u nabravanje bila uvrštena sva druženja s iseljenicima, osim onih koja su u MIH-u smatrana službenima.

¹⁰⁶ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izveštaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 28-29, 37-38.

¹⁰⁷ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Zapisnik 13. sjednice Izvršnog odbora MIH, Zagreb, 23. 11. 1971.”, str. 3.

¹⁰⁸ *Isto*.

¹⁰⁹ Ilija MUŠIĆ, „Anatomija jedne delegacije”, *Spremnost*, srpanj 1971., 4, 6.

¹¹⁰ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Zapisnik 13. sjednice Izvršnog odbora MIH, Zagreb, 23. 11. 1971.”, str. 5; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Zapisnik 14. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 25. 1. 1972.”, str. 4; HR-HDA-1220-CK SKH, D-5808, „Prijedlog zaključaka za suradnju s Hrvatima u Australiji i Novom Zelandu, Zagreb, 4. 1. 1972.”, str. 4.

s projugoslavenski orijentiranim iseljenicima.¹¹¹ S druge strane, u mjestima u kojima je izaslanstvo boravilo diplomatsko-konzularna predstavništva uspješno su im organizirala 25 sastanaka s predstavnicima australskih vlasti i institucija,¹¹² a odraz pozitivne suradnje izaslanstva s diplomatsko-konzularnim predstavništvima bili su i zaključci sa zajedničkoga sastanka izaslanstva s veleposlanikom i generalnim konzulima SFRJ u veleposlanstvu u Canberri.¹¹³ Na sastanku je zaključeno da vidljivi proces raslojavanja među hrvatskom emigracijom pruža mogućnost boljega povezivanja s velikom većinom iseljenika i istovremenoga izoliranja „manjeg broja ekstremista”, za čiji su utjecaj smatrali da ga ne treba podcijeniti, osobito među mlađim ljudima.¹¹⁴ Zaključeno je i da u „neprijateljski orijentiranim” klubovima i društvima postoji raspoloženje mnogih članova za umjerenije postavljanje i povezivanje sa zemljom i diplomatsko-konzularnim predstavništvima te da njima treba pristupiti otvorenije i bez sumnjičavosti koja je svojevremeno odbila velik broj ljudi od diplomatsko-konzularnih predstavništava, s time da i u tome treba biti oprezan da se ne bi otežao proces raslojavanja.¹¹⁵ Predstavnici diplomatsko-konzularnih predstavništava na kraju su ocijenili da je posjet izaslanstva bio koristan, čime se popunila praznina koja se dulje vrijeme osjećala u radu s hrvatskom emigracijom.¹¹⁶ I sveukupan dojam izaslanstva o diplomatsko-konzularnim predstavništvima bio je vrlo dobar zbog prijma i pomoći koju su im ovi pružili tijekom njihova boravka.¹¹⁷

Iseljenički tisak o posjetu izaslanstva Matice iseljenika Hrvatske i afera s člancima *Hrvatskoga tjednika*

Posjet izaslanstva MIH-a izazvao je zanimanje iseljeničkoga tiska australskih Hrvata, koji su svoj stav prema njemu izražavali u skladu sa stavovima prema tadašnjoj vlasti u domovini. U vrijeme boravka izaslanstva izlazilo je devet listova australskih Hrvata: *Spremnost, Slobodni dom, Uzdanica, Hrvatski dom, Glas istine, Pregled, Novosti, Naš glas* i *Novo doba*.¹¹⁸ *Naš glas, Novo doba* i *Novosti* bili su listovi jugoslavenski orijentiranoga dijela hrvatskoga

¹¹¹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izveštaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 41-42.

¹¹² *Isto*, str. 1-6.

¹¹³ HR-HDA-1614-MIH, 2.1, kut. 2, „Dopis Državnog sekretarijata za vanjske poslove Izvršnom vijeću Sabora SRH o sastanku izaslanstva MIH s diplomatsko konzularnim predstavnicima SFRJ u Canberri, Beograd, 9. 9. 1971.”, str. 1.

¹¹⁴ *Isto*.

¹¹⁵ *Isto*.

¹¹⁶ *Isto*.

¹¹⁷ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izveštaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 43.

¹¹⁸ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izveštaj o putu u Australiju i New Zealand; Prilog izvještaju br. 2”, str. 1.

iseljeničtva i imali su prijateljski odnos prema SFRJ.¹¹⁹ *Spremnost* i *Uzdanicu* Hrvatske mladeži diplomatsko-konzularna predstavništva karakterizirala su kao ekstremno neprijateljski nastrojene, s tim da je *Uzdanica* bila „najekstremniji i najneprijateljskiji list prema SFRJ”.¹²⁰

Najviše informativnih članaka o boravku izaslanstva tiskano je u listu *Novo doba*, koji je u brojevima tijekom srpnja i kolovoza redovito donosio izvješća o susretima s iseljenicima. *Novo doba* naglasilo je tvrdnje izaslanstva da je cilj njihova posjeta upoznavanje sa životom i radom hrvatskih doseljenika te uspostavljanje suradnje i što boljih kontakata s njima i njihovim društvima.¹²¹ *Novo doba* posebno je izdvojilo susret izaslanstva s klubom iz Cabramatte, čiji je nogometni klub nosio naziv *Hajduk*,¹²² posjet tvornici keramike „Royal Dalton” u Chatswoodu u Sydneyju, gdje je radilo 130 hrvatskih iseljenika, uglavnom s otoka Korčule, od ukupno 200 uposlenih radnika,¹²³ a prenesen je i dio razgovora na susretu u nogometnom klubu *Jugal*.¹²⁴

Za razliku od *Novoga doba*, listovi hrvatske političke emigracije nisu donosili podatke o susretima s iseljenicima, ali su zato vrlo kritički analizirali svrhu i političke razloge dolaska izaslanstva te se može zaključiti da su bili na tragu stvarnih razloga. Tekst iz *Pregleda* s istim je sadržajem bio tiskan i u letku HNO-a koji se dijelio među iseljenicima i time izazvao velike poteškoće boravku izaslanstva u Australiji.¹²⁵ Iz Hrvatske seljačke stranke su se preko *Slobodnoga doma*, a iz HNO-a preko *Pregleda* ogradili od svih priredaba i sastanaka iseljenika s izaslanstvom.¹²⁶ Svi su listovi MIH doživljavali kao režimsku ustanovu, a u *Spremnosti* i *Pregledu* jasno su ga odjeljivali od Matice hrvatske, koja je smatrana tradicionalnom hrvatski orijentiranom kulturnom ustanovom; *Pregled* je čak pisao da je i naziv MIH svjesno izabran zbog sličnosti s nazivom Matica hrvatska da „zavede u bludnju Hrvate”.¹²⁷ Izaslanstvo je u spomenutim listovima nazivano raznim imenima, pa ih je tako *Pregled* nazvao „pseudo-Hrvatima” i „vukovima u ovčjim kožama”, a karakterizirao

¹¹⁹ HR-HDA-1220-CK SKH, D-5641, „Materijali za 10. sjednicu Izvršnog odbora MIH; Izvještaj Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske za 1970. god., Zagreb, 5. 5. 1971.”, str. 11; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „Godišnji izvještaj gen. konzulata Sidnej, Beograd, 22. 3. 1971.”, str. 5; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 37.

¹²⁰ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2., kut. 107, „Godišnji izvještaj gen. konzulata Sidnej, Beograd, 22. 3. 1971.”, str. 6.

¹²¹ „Posjet delegacije Matice iseljenika Hrvatske”, *Novo doba*, 20. 7. 1971., 1.

¹²² „Posjet delegacije Matice iseljenika Hrvatske zapadnoj Australiji”, *Novo doba*, 3. 8. 1971., 1; „Susreti delegacije Matice iseljenika Hrvatske”, *Novo doba*, 31. 8. 1971., 7.

¹²³ „Posjet delegacije Matice iseljenika Hrvatske zapadnoj Australiji”, *Novo doba*, 3. 8. 1971., 1.

¹²⁴ „Susreti delegacije Matice iseljenika Hrvatske”, *Novo doba*, 31. 8. 1971., 7.

¹²⁵ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand”, 38-39.

¹²⁶ „Delegacija”, *Slobodni dom* (Melbourne), rujan 1971., 7; „Jugoslavenska misija u Australiji”, *Pregled*, kolovoz 1971., 10, 12.

¹²⁷ Ilija MUŠIĆ, „Anatomija jedne delegacije”, *Spremnost*, srpanj 1971., 4; „Jugoslavenska misija u Australiji”, *Pregled*, kolovoz 1971., 10.

ih je kao jugoslavensku misiju u Australiji koju su u Sydneyju na uzletištu dočekali jugoslavenski konzul i neki vrlo naivni Hrvati.¹²⁸ U *Spremnosti* je izaslanstvo nazivano „letećim ambasadorima Jugoslavije”, pitajući se je li to hrvatsko ili jugoslavensko izaslanstvo. Pitanje je bilo postavljeno zato što su u *Spremnosti* primijetili da je posjet tvornici stakla u Sydneyju, zatim sastanke s australskim lokalnim vlastima i boravak na banketu Generalnoga konzulata u Sydneyju izaslanstvo odradilo predstavljajući se jugoslavenskim, s druge su se strane na sastancima s protujugoslavenskim hrvatskim društvima predstavljali kao hrvatsko izaslanstvo, a negdje su bili pola-pola, npr. kad su istovremeno dva člana izaslanstva bila na utakmici *Jugala*, a druga dva na utakmici *Croatije* u Sydneyju.¹²⁹ *Spremnost* i *Pregled* posjet su kritizirali i kroz prizmu uzaludnoga i rastrošnoga trošenja novca za putne troškove iz državne blagajne, za koji su tvrdili da se mogao mnogo korisnije utrošiti za potrebite u Hrvatskoj.¹³⁰ U oba se lista pod sumnju dovodila i službeno objavljena javna verzija prave namjere dolaska u Australiju isključivo zbog jačanja kulturnih i društvenih veza s iseljeništvom.¹³¹ Stoga je urednik *Spremnosti* Ilija Mušić napisao da je dobar dio australskih Hrvata bio čvrstih uvjerenja da je izaslanstvu dan „specijalan zadatak u raskrinkavanju nacionalnih organizacija i postepenog pretvaranja u ‘Titove kule’ u Australiji”,¹³² a *Pregled* je izaslanstvo nazvao posebno školovanom delegacijom sastavljenom od dužnosnika SSIP-a, Odbora za odnose s inozemstvom Sabora SRH te dužnosnika Udbe i Nogometnoga saveza Hrvatske. Kao dokaz te teze spomenut je Titov govor održan u Celju u srpnju 1971. u kojem je, prema tvrdnji *Pregleda*, Tito najavio „posebne delegate specijalno školovanih agenata za rad u emigraciji”, pa je *Pregled* zaključio da će se aktivnosti protiv hrvatske emigracije odvijati preko republičkih institucija u Hrvatskoj,¹³³ aludirajući na MIH. U *Pregledu* je zaključeno da je očita svrha posjeta izaslanstva bila povezati i zbližiti hrvatske emigrante s jugoslavenskim diplomatsko-konzularnim predstavništvima, što bi trebalo voditi depolitizaciji hrvatske emigracije, a nagađalo se i da mu

¹²⁸ „Jugoslavenska misija u Australiji”, *Pregled*, kolovoz 1971., 10, 12.

¹²⁹ „Hrvatska delegacija?”, *Spremnost*, srpanj 1971., 1.

¹³⁰ Ilija MUŠIĆ, „Anatomija jedne delegacije”, *Spremnost*, srpanj 1971., 5; „Jugoslavenska misija u Australiji”, *Pregled*, kolovoz 1971., 11.

¹³¹ Ilija MUŠIĆ, „Anatomija jedne delegacije”, *Spremnost*, srpanj 1971., 4; „Jugoslavenska misija u Australiji”, *Pregled*, kolovoz 1971., 11.

¹³² Ilija MUŠIĆ, „Anatomija jedne delegacije”, *Spremnost*, srpanj 1971., 6.

¹³³ „Jugoslavenska misija u Australiji”, *Pregled*, kolovoz 1971., 10. Tito je doista održao govor u Celju, ali ne 10. srpnja kako se navodi u *Pregledu*, nego 7. srpnja, i u govoru nije doslovno rekao „posebne delegate specijalno školovanih agenata za rad u emigraciji”, nego je to očito bila konstrukcija *Pregleda* na osnovi jedne Titove rečenice u tom govoru koju su citirali u *Pregledu* i koju je Tito zaista izgovorio spominjući radnike u inozemstvu. Taj dio Titova govora glasi: „U posljednje dvije godine, mi smo ipak nešto napravili u pogledu poboljšanja položaja naših radnika u nizu tih zemalja. A moramo još mnogo učiniti. **U našim konzulatima i drugim institucijama moramo imati dovoljno kvalifikovane ljude kako bi mogli da u svakom pogledu pruže potrebnu podršku i pomoć našim radnicima** [istaknuo I. T.]” „Tito: Ne odgađati rješenja za poboljšanje uvjeta života radničke klase”, *Vjesnik* (Zagreb), 8. 7. 1971., 4.

je zadatak pripremiti teren za Titov posjet Australiji.¹³⁴ Mušić iz *Spremnosti* smatrao je posjet izaslanstva korisnim jer su se na taj način iz MIH-a mogli osobno uvjeriti u situaciju među iseljeništvom u Australiji, a ne da podatke dobivaju od diplomatsko-konzularnih predstavništava i iseljenika koji ih posjećuju u Zagrebu.¹³⁵ Naveo je također da su Hrvati u Sydneyju bili pred dilemom pomoći izaslanstvu ili ne.¹³⁶ No u *Spremnosti* je ipak prevladao opći stav da dijalog između emigracije i predstavnika Jugoslavije, pa makar se oni nazivali i hrvatskim izaslanstvom, ne može uroditi plodom.¹³⁷ *Slobodni dom* je pak posjet izaslanstva smatrao promašenim jer Hrvati u inozemstvu, prema njima, nisu predmet skrbi MIH-a zato što nisu iseljenici nego prognanici koji ne žele doći u Hrvatsku kao turisti ostaviti teško stečeni novac, a onda po povratku u „slobodne zemlje” pričati o „jugo-socijalističkom raju”.¹³⁸ *Slobodni dom* je zaključio da je posao izaslanstva uzaludan, ali je izražena nada da će ono ipak u domovini prenijeti viđeno iskustvo Hrvata koji žive u demokratskom sustavu.¹³⁹

Posebnu pozornost među iseljenicima u Australiji, ali i diplomatsko-konzularnim predstavništvima, izazvali su članci objavljeni u *Hrvatskom tjedniku* krajem rujna i tijekom listopada 1971. u kojima je iznesen niz kritika na račun odnosa jugoslavenskih vlasti prema australskim Hrvatima, a jedan od tekstova bio je posvećen i posjetu izaslanstva MIH-a. *Hrvatski tjednik* kritizirao je slabu informiranost javnosti u domovini o australskim Hrvatima, za što je krivio nedolazak hrvatskih novinara u Australiju, sa zamjerkom da ako i dođu, onda su to Srbi, pa je naveden tada aktualan slučaj boravka novinara zagrebačke *Arene* Tome Mihajlovića,¹⁴⁰ čije je pisanje nazvano propagiranjem „četnika” i „unitarista”.¹⁴¹ U *Hrvatskom tjedniku* pisalo se o uspjesima nogometnih klubova *Croatia*, kojih je djelovalo četrnaest u raznim dijelovima Australije, a kritiziralo nogometne klubove *Just* i *Jugal*, za čije su navijače i upravu napisali da su također Hrvati, ali „orijentirani ekstremističko unitaristički”.¹⁴² Kritički se pisalo o djelovanju diplomatsko-konzularnih predstavništava, pogotovo o neznatnoj zastupljenosti Hrvata u njima, pa su navedeni podaci o samo dva Hrvata od sveukupno 28 diplomatskih službenika, što je kritizirano s obzirom na to da je među iseljenicima iz Jugoslavije najveći broj Hrvata.¹⁴³ U članku o posjetu izaslanstva MIH-a pozornost su izazvale tvrd-

¹³⁴ „Jugoslavenska misija u Australiji”, *Pregled*, kolovoz 1971., 11-12.

¹³⁵ Ilija MUŠIĆ, „Anatomija jedne delegacije”, *Spremnost*, srpanj 1971., 6.

¹³⁶ *Isto*.

¹³⁷ „Hrvatska delegacija?”, *Spremnost*, srpanj 1971., 2.

¹³⁸ „Delegacija”, *Slobodni dom*, rujna 1971., 7.

¹³⁹ *Isto*.

¹⁴⁰ Vidi članke *Arene* o iseljenicima u Australiji: Toma MIHAJLOVIĆ, „Iz aviona na prvu stranicu novina”, *Arena* (Zagreb), 10. 9. 1971., 12-13; Toma MIHAJLOVIĆ, „Loptom protiv nostalgije”, *Arena*, 24. 9. 1971., 34-35; „Počasni konzul”, *Arena*, 1. 10. 1971., 2-3.

¹⁴¹ Ivan CEROVAC, „Kako živimo u Australiji”, *Hrvatski tjednik*, 24. 9. 1971., 11.

¹⁴² *Isto*.

¹⁴³ I. C. [Ivan Cerovac], „Tko nas i kako zastupa u Australiji?”, *Hrvatski tjednik*, 1. 10. 1971., 11.

nje da su na dočeku izaslanstva bile „dvije strogo odvojene skupine iseljenika”, od kojih je jedna bila predvođena konzulom Trampužem i u njoj su se nalazili predstavnici listova *Naš glas*, *Novosti* i *Novo doba* uz vodstvo kluba *Jugal*, a u drugoj su grupi bili predstavnici *Croatije* iz Sydneyja, Odbora Lige za borbu protiv raka i Društva „Koleda” iz Sydneyja.¹⁴⁴ *Hrvatski tjednik* nazvao je *Novosti* i *Naš glas* „četničkim listovima” te je pohvaljeno što im izaslanstvo pri dolasku nije dalo izjavu jer bi to izazvalo ogorčenje Hrvata, a inzistiranje na davanju izjave koje su poduprli i službenici konzulata nazvano je smišljenom provokacijom s ciljem da se izaslanstvo ne sastane s Hrvatima.¹⁴⁵ Reakcije je kasnije izazvala i tvrdnja *Hrvatskoga tjednika* prema kojoj je izaslanstvo u zračnoj luci, na poseban zahtjev Generalnoga konzulata u Sydneyju, dočekalo šest policajaca specijalnoga odjela australske policije koji su nudili zaštitu, što je izaslanstvo odbilo.¹⁴⁶ *Hrvatski tjednik* naglasio je da su posjetom izaslanstva bili pogođeni unitaristi i četnici, ali i ustaše, kojih je prema *Hrvatskom tjedniku* u Australiji bio malen i beznačajan broj, a održavali su se „prikriveni parolama lažnog hrvatstva”, pokušavajući prodrijeti u razna hrvatska društva te svojim „ispadima daju lažnu sliku stanja među hrvatskim iseljenicima”.¹⁴⁷ Ustaše, odnosno HOP i HNO, prema *Hrvatskom tjedniku*, posebno su počeli gubiti pristaše nakon Brijunskoga plenuma i 10. sjednice Centralnoga komiteta SKH, pa je zaključeno da je „ustaše više uzbudio i ogorčio posjet jedne hrvatske delegacije Australiji nego što je to bio slučaj s bilo kojom službenom delegacijom SFRJ”.¹⁴⁸

U Australiji su reakcije na članke *Hrvatskoga tjednika* bile burne, o čemu svjedoče dopisi Generalnoga konzulata u Sydneyju neposredno nakon njihove objave. Članci su izazvali veliku pozornost s obzirom na to da se *Hrvatski tjednik* čitao i među iseljeničtvom, njegove fotokopije dijelile su se ispred crkava i društvenih domova,¹⁴⁹ a sporne članke prenijeli su i *Osvit*,¹⁵⁰ *Slobodni dom*¹⁵¹ te *Novo doba*.¹⁵²

¹⁴⁴ Ivan CEROVAC, „Između ‘jugo-društava’ i Tome Mihajlovića”, *Hrvatski tjednik*, 8. 10. 1971., 11.

¹⁴⁵ *Isto*.

¹⁴⁶ *Isto*.

¹⁴⁷ *Isto*.

¹⁴⁸ *Isto*.

¹⁴⁹ „Pismo iz Sydneyja”, *Hrvatski tjednik*, 19. 11. 1971., 2. Članak o Hrvatima u Australiji posvećen klubovima *Croatia* pročitan je preko razglasa na zabavi *Croatije* iz Sydneyja, na kojoj je bilo oko 1200 osoba („Dva pisma iz Australije”, *Hrvatski tjednik*, 29. 10. 1971., 2).

¹⁵⁰ „Kako živimo u Australiji”, *Osvit*, 20. 10. 1971., 3; „Kako živimo u Australiji”, *Osvit*, 3. 11. 1971., 4. Prvi broj *Osvita* izašao je 20. listopada 1971., a Generalni konzulat SFRJ u Melbourneu naveo je da se pretpostavlja da je njegovo izlaženje iniciralo izaslanstvo MIH-a tijekom svojega boravka (HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „G. K. Melburn: Kraći prikaz kretanja među emigracijom, Beograd, 14. 2. 1972.”, str. 9).

¹⁵¹ „Kako živimo u Australiji”, *Slobodni dom*, listopad 1971., 7.

¹⁵² „Hrvati izvan domovine”, *Novo doba*, 26. 10. 1971., 4; „Hrvati izvan domovine”, *Novo doba*, 9. 11. 1971., 4; „Hrvati izvan domovine”, *Novo doba*, 7. 12. 1971., 7.

U Australiji se odmah pojavila sumnja da su podaci *Hrvatskom tjedniku* stigli od izaslanstva MIH-a, pogotovo zato što je jedan članak autor Ivan Cerovac potpisao inicijalima I. C., što je izazvalo sumnju da se radi o Ivanu Čizmiću, pa je MIH žestoko napadnut.¹⁵³ Konzul Trampuž apelirao je na MIH da se ogradi od članka, a od SSIP-a je tražio da se o situaciji s člancima u *Hrvatskom tjedniku* obavijeste sve nadležne osobe u Hrvatskoj, pa je njegov dopis prosljeđen predsjednici Centralnoga komiteta SKH Savki Dabčević-Kučar, kabinetu predsjednika Sabora SRH i Savjetu za odnose s inozemstvom Izvršnoga vijeća Sabora SRH.¹⁵⁴ Trampuž je pisao i o ogorčenosti većine iseljenika, prvenstveno osoba spomenutih u člancima, te je zaključio da su članci zbog iznesenih neistina nanijeli političku štetu SFRJ u Australiji.¹⁵⁵ Jedan od ogorčenih bio je urednik lista *Naš glas* Đorđe Marić, koji se smatrao uvrijeđenim što ga se nazvalo četnikom, a list pročetničkim, i da to ne može ostati bez njegova odgovora.¹⁵⁶ Držao je da mu je Generalni konzulat u Sydneyju napravio lošu uslugu pozvavši ga na doček izaslanstva MIH-a i što mu je izaslanstvo tada odbilo dati izjavu, pogotovo s obrazloženjem koje se navodi u *Hrvatskom tjedniku*.¹⁵⁷ Marić je u svojem listu napisao članak „Matica hrvatska laže”, u kojemu je iznio da je rad izaslanstva MIH-a po Australiji bio „više nego fašistički” te da je taj posjet u Australiju donio mržnju i pokušao izazvati otvoreni rat između Srba i Hrvata, pa je na kraju poručio MIH-u da više ne dolaze u Australiju „jer ovdje nitko ne treba šoviniste i lažove kao što ste vi i vaša delegacija”.¹⁵⁸ Negativne komentare o pisanju *Hrvatskoga tjednika*, i o izaslanstvu MIH-a, iznosile su i *Novosti* sve dok im tijekom studenoga u Generalnom konzulatu u Sydneyju nije bilo rečeno da iza davanja podataka *Hrvatskom tjedniku* nije stajao nitko iz MIH-a¹⁵⁹ nego kontroverzni Viskiće.¹⁶⁰

Od pisanja *Hrvatskoga tjednika* ogradio se i Kranželić na sjednici Izvršnoga odbora MIH-a u studenom 1971., s napomenom da nije bio točan opis dočeka izaslanstva jer nije bilo nikakvih dviju grupacija niti im je policija nu-

¹⁵³ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „G. K. Sidnej: Ivezic i Šišljegović – isprika zbog komentara u ‘Novostima’ na pisanje ‘Hrv. tjednika’, Beograd, 23. 11. 1971.”

¹⁵⁴ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „Brzovjav SSIP-a predsjedniku CK SKH, drugarici Savki Dabčević Kučar, kabinetu predsjednika Sabora SRH i Izvršnom vijeću Sabora SRH – Savjetu za odnose s inozemstvom, Beograd, 16. 11. 1971.”, str. 3.

¹⁵⁵ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „G. K. Sidnej: negodovanje među iseljenicima zbog članaka i načina pisanja u ‘Hrvatskom tjedniku’, Beograd, 23. 11. 1971.”, str. 1.

¹⁵⁶ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „G. K. Sidnej: informacija o razgovoru sa Đordem Marićem, urednikom lista ‘Naš glas’, Beograd, 23. 11. 1971.”, str. 1.

¹⁵⁷ *Isto.*

¹⁵⁸ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „Brzovjav SSIP-a predsjedniku CK SKH, drugarici Savki Dabčević Kučar, kabinetu predsjednika Sabora SRH i Izvršnom vijeću Sabora SRH – Savjetu za odnose s inozemstvom, Beograd, 16. 11. 1971.”, str. 3.

¹⁵⁹ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „G. K. Sidnej: Ivezic i Šišljegović – isprika zbog komentara u ‘Novostima’ na pisanje ‘Hrv. tjednika’, Beograd, 23. 11. 1971.”

¹⁶⁰ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 107, „G. K. Sidnej – informacija o boravku Bogdan Milivoja u Jugoslaviji, Beograd, 20. 12. 1971.”, str. 1.

dila zaštitu.¹⁶¹ No premda nitko iz MIH-a nije stajao iza davanja podataka *Hrvatskom tjedniku*, na osnovi njihova izvješća i rasprave po povratku vidljivo je da su i oni bili suglasni s većinom iznesenih navoda u člancima i da se njihovi argumenti i kritike u bitnome ne razlikuju od pisanja *Hrvatskoga tjednika*.

Nakon odlaska izaslanstva MIH-a u Australiji je do kraja 1971. boravilo još nekoliko izaslanstava iz Jugoslavije. U rujnu je stigao predsjednik Matice iseljenika Srbije,¹⁶² a u listopadu splitski nadbiskup i potpredsjednik Biskupske konferencije Jugoslavije Frane Franić u pratnji ravnatelja dušobrižničke službe za Hrvate u inozemstvu Vladimira Stankovića.¹⁶³ Od posjeta Franića i Stankovića bila su velika očekivanja političkih čimbenika iz SRH i MIH-a u korist jačanja procesa diferencijacije u Australiji, pogotovo zato što se Franić prije puta konzultirao s Komisijom za vjerska pitanja Izvršnoga vijeća Sabora SRH-a i MIH-om.¹⁶⁴

Izvješće Matice iseljenika Hrvatske o stanju među australskim Hrvatima i prekretnica nakon Karađorđeva

Izaslanstvo MIH-a je po povratku na osnovi svojih zapažanja opširno analiziralo situaciju među hrvatskim iseljeništvom u Australiji u obliku izvješća, o kojem se raspravljalo na sjednici Izvršnoga odbora MIH-a 23. studenog 1971., a što je bio temelj za izradu zaključaka MIH-a za suradnju s Hrvatima u Australiji. Analitička zapažanja o australskim Hrvatima uvelike su se koristila i za izradu informacije MIH-a o stanju u cjelokupnom iseljeništvu i izradu Teza za akcijski program rada s iseljenicima iz SRH početkom 1972. godine.¹⁶⁵ Izvješće izaslanstva bilo je prije rasprave na sjednici Izvršnoga odbora upućeno na znanje predsjedniku Savjeta za odnose s inozemstvom Izvršnoga vijeća Sabora SRH Josipu Šentiji¹⁶⁶ i sekretaru Izvršnoga komiteta Central-

¹⁶¹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Zapisnik 13. sjednice Izvršnoga odbora MIH, Zagreb, 23. 11. 1971.“, str. 2. I iseljenik Ivan Kosović, koji je bio na dočeku izaslanstva MIH-a u Sydneyju, opovrgnuo je u listu *Novo doba* postojanje grupa pri dočeku („Hrvati izvan domovine“, *Novo doba*, 9. 11. 1971., 4).

¹⁶² „Posjet predsjednika Matice iseljenika Srbije“, *Novo doba*, 28. 9. 1971., 5.

¹⁶³ „Nad. Franić stigao u Australiju“, *Osvit*, 20. 10. 1971., 9.

¹⁶⁴ HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 438, „18. sjednica Odbora za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom Sabora. 1. točka – Djelovanje katoličke crkve među našim građanima u inozemstvu, Zagreb, 20. 8. 1971.“, str. 15; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand“, str. 33.

¹⁶⁵ Dokument kojemu je izvorni naziv „Zaključci za suradnju s iseljenicima iz SR Hrvatske u Australiji i Novom Zelandu“ rukom prekrizhen i napisan novi naslov „Teze za akcijski program rada s iseljenicima iz SR Hrvatske“ i u kojem su rukom prepravljani izvorni dijelovi teksta da bi bili za upotrebu u kontekstu novoga naslova. Vidi: HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 49, „Zaključci za suradnju s iseljenicima iz SR Hrvatske u Australiji i Novom Zelandu“.

¹⁶⁶ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 98, „Dopis uz izvještaj o putu u Australiju i New Zealand delegacije Matice iseljenika Hrvatske od 8. VII – 11. IX 1971., Zagreb, 29. 10. 1971.“

noga komiteta SKH Peri Pirkeru,¹⁶⁷ a završilo je i u Službi državne sigurnosti SRH.¹⁶⁸ Zapisnik sjednice Izvršnoga odbora MIH-a održane 23. studenog 1971., na kojoj je izvješće prihvaćeno, poslan je sekretaru Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta SKH, kao i prijedlog zaključaka za suradnju s Hrvatima u Australiji,¹⁶⁹ koji su prihvaćeni kasnije na sjednici Izvršnoga odbora MIH-a 25. siječnja 1972. godine.¹⁷⁰ Informacije MIH-a o stanju u cjelokupnom iseljentištvu i Teze za akcijski program rada s iseljenicima iz SRH poslane su na uvid Izvršnom komitetu Centralnoga komiteta SKH, a prije toga su bile raspravljene na sjednici Odbora za vanjske poslove i odnose s inozemstvom Sabora SRH održanoj 10. travnja 1972. godine.¹⁷¹ Očito je da je vladala velika zainteresiranost hrvatskih političkih i sigurnosnih čimbenika za informacije s puta po Australiji i općenito za analizu hrvatskoga iseljentištva i političke emigracije, pogotovo nakon sloma hrvatskoga proljeća na 21. sjednici Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije u Karađorđevu 1. i 2. prosinca 1971., kad u iseljentištvu dolazi do eskalacije neprijateljstva protiv Jugoslavije. Nasuprot toj činjenici zanimljivo je da u tisku koji je izdavao MIH i koji se distribuirao po hrvatskim iseljeničkim kolonijama, a to su mjesečnik *Matica* i godišnji *Iseljenički kalendar*, o boravku izaslanstva u Australiji nije objavljen nijedan podatak.

Glavna usredotočenost analize boravka i zaključaka o Hrvatima u Australiji odnosila se na proces diferencijacije i njegovo iskorištavanje u daljnjem radu MIH-a. Uočeno je da je taj proces u Australiji posebno intenzivan i karakterističan¹⁷² te da traje već dulje vrijeme s ciljem onemogućavanja utjecaja „ekstremnih nacionalističkih hrvatskih elemenata”, „informbiroovskih elemenata” i svih onih koji ne prihvaćaju tokove „našeg društveno-političkog razvoja”.¹⁷³ Primijećeno je da su neki politički emigranti skloni prihvatiti političku realnost u domovini i važnu ulogu Saveza komunista u njoj te činjenicu da će emigrantska politika imati drugorazrednu važnost ako ne bude bila dio

¹⁶⁷ HR-HDA-1220-CK SKH, D-5808, „Izvještaj o putu u Australiju i Novi Zeland delegacije Matice iseljenika, Zagreb 1. 11. 1971.”

¹⁶⁸ HR-HDA-1561-SDS RSUP SRH, 10.3/6, „Izvještaj delegacije Matice iseljenika Hrvatske o putu u Australiju i Novi Zeland polovinom 1971. g. – njihovi kontakti sa iseljenicima i poslijeratnom ekonomskom emigracijom, te pokušaji ekstremne emigracije da onemogući rad delegacije”.

¹⁶⁹ HR-HDA-1220-CK SKH, „Zapisnik 13. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 23. 11. 1971.”; HR-HDA-1220-CK SKH, D-5808, „Prijedlog zaključaka za suradnju s Hrvatima u Australiji i Novom Zelandu, Zagreb, 4. 1. 1972.”

¹⁷⁰ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Zapisnik 14. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 25. 1. 1972.”

¹⁷¹ HR-HDA-1220-CK SKH, D-6025, „Teze za akcioni program rada s iseljenicima iz SR Hrvatske, Zagreb, 19. 4. 1972.”; HR-HDA-1220-CK SKH, D-6025, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o aktualnim pitanjima o radu i odnosima s iseljenicima, Zagreb, 19. 4. 1972.”; HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.5.1.1, kut. 435, „Zapisnik 25. sjednice Odbora za pitanje vanjske politike i odnosa s inozemstvom Sabora SR Hrvatske, Zagreb, 10. 4. 1972.”

¹⁷² HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 22.

¹⁷³ HR-HDA-1220-CK SKH, D-5808, „Prijedlog zaključaka za suradnju s Hrvatima u Australiji i Novom Zelandu, Zagreb, 4. 1. 1972.”, str. 1.

nastojanja naroda u domovini za ostvarenje državnosti i nacionalnoga suvereniteta, a da su takva razmišljanja prisutna čak i kod dijela HOP-a.¹⁷⁴ U korist podržavanja veza s domovinom citiran je Z. Drapač iz Hrvatske seljačke stranke.¹⁷⁵

U MIH-u su na osnovi viđenoga tijekom boravka utvrdili potencijalne suradnike među iseljenicima u aktivnostima oko procesa diferencijacije. Nogometni klubovi *Croatia* bili su prema zapažanjima u MIH-u označeni mostovima suradnje i najsigurnijim partnerima u prvoj fazi procesa jer su oko sebe okupljali veliki broj uglavnom mlađih ljudi koji su postali svjesni da će nacionalno obilježje klubova i njihov uspjeh ovisiti o dolasku igrača iz Hrvatske i da su zato potrebne veze s Hrvatskom, što ih je na kraju dovelo do sukoba s „ekstremnom emigracijom”, koja je inzistirala na potpunoj izolaciji od Hrvatske.¹⁷⁶ Zaključeno je da je za olakšavanje postizanja uspjeha u naporima uprava nogometnih klubova *Croatia* potrebno iz Hrvatske poslati igrače i dogovoriti gostovanja hrvatskih klubova.¹⁷⁷ Dokaz tome bio je i uzvratni posjet predstavnika *Croatije* iz Melbournea MIH-u u Zagrebu 17. studenog, s tim da je jedan od glavnih razloga dolaska bio angažman igrača iz Hrvatske,¹⁷⁸ a taj posjet u MIH-u je smatran pozitivnim odrazom boravka izaslanstva.¹⁷⁹ Nadalje su u MIH-u važnim suradnicima označili hrvatska društva koja su djelovala unutar hrvatskih domova jer su se prvi simptomi procesa diferencijacije pojavili upravo u sukobu tih društava s upravama domova u vlasništvu „ekstremne emigracije”, koja je inzistirala na ustaškom znakovlju.¹⁸⁰ Navedeni su i konkretni primjeri sukoba između Hrvatskoga društva „Koleda” i Hrvatskoga doma u Sydneyju, nakon čega se društvo iselilo iz doma i unajmilo vlastite prostorije, a isto je napravio i klub *Croatia* iz Melbournea.¹⁸¹ Važnim čimbenicima koji su bili izravna veza emigracije i domovine u MIH-u su smatrali i odbore Lige za borbu protiv raka koji su se počeli osnivati po Australiji u listopadu 1970. radi skupljanja novca za kupnju instrumenata za liječenje raka u Zagrebu.¹⁸² Organizaciju Hrvatska mladež također se smatralo jednim od potencijalnih suradnika jer je i sama nastala kao rezultat procesa diferencijacije unutar redova HOP-a, pa je procijenjeno da ta organizacija objektivno

¹⁷⁴ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izveštaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 22.

¹⁷⁵ *Isto*, str. 23.

¹⁷⁶ *Isto*, str. 25-27.

¹⁷⁷ *Isto*, str. 26-27.

¹⁷⁸ „Delegacija hrvatskog N.K. Croatia iz Melbournea u posjeti Hrvatskoj”, *Osvit*, 1. 12. 1971., 1; „Posjet delegacije nogometnog kluba ‘Croatia’ iz Melbournea Hrvatskoj”, *Novo doba*, 21. 12. 1971., 8. U *Croatiju* iz Melbournea u siječnju 1972. stigli su Stjepan Benić iz Karlovca i poznati nogometaš zagrebačkoga *Dinama* Stjepan Lamza, koji je u tom klubu proveo sljedećih pet mjeseci („Stef” ipak stigao”, *Osvit*, 26. 1. 1972., 8; „Benić novo pojačanje ‘Croatie’”, *Osvit*, 2. 2. 1972., 9; „Croatia i Lamza raskinuli ugovor”, *Osvit*, 7. 6. 1972., 10).

¹⁷⁹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Zapisnik 13. sjednice Izvršnog odbora MIH, Zagreb, 23. 11. 1971.”, str. 3.

¹⁸⁰ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izveštaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 26.

¹⁸¹ *Isto*.

¹⁸² *Isto*, str. 27-28.

gleda na stanje u zemlji, podupire suradnju s domovinom i u mnogočemu se ograđuje od ustaškoga pokreta.¹⁸³ Jednoga od saveznika u procesu diferencijacije u MIH-u su vidjeli i u svećenstvu jer je primijećeno da su inicijative episkopata iz Hrvatske u neutralizaciji rada ekstremnih svećenika u Australiji imale uspjeha, a kao primjer je naveden slučaj fra Lamberta Ivančića, koji je nakon smrti fra Roka Romca, kojega je izaslanstvo nazvalo vrlo ekstremnim svećenikom, uspio u Sydneyju iz crkve i crkvenoga doma izbaci ustaško znakovlje i Pavelićevu sliku.¹⁸⁴ Pozitivnim je ocijenjen i rad svećenika Tomića iz hrvatske župe u Perthu, a glavnom smetnjom procesu diferencijacije držalo se vrlo sposobnog i aktivnog, ali „vrlo ekstremnog svećenika” Josipa Kasića, koji je vodio hrvatsku župu u Melbourneu i bio blizak HNO-u te je bio autoritet među emigracijom.¹⁸⁵ Gledajući u cjelini, izaslanstvo MIH-a nije bilo zadovoljno djelovanjem hrvatskih svećenika u Australiji jer se, prema njihovu mišljenju, Crkva trebala potpuno depolitizirati i odvojiti od ekstremne emigracije.¹⁸⁶ No, situacija među svećenstvom u Australiji mijenjala se tijekom 1971.,¹⁸⁷ i dok su ranije među iseljenicima djelovali isključivo svećenici emigranti, oni su krajem 1971. i početkom 1972. postali manjina, pa je tada od ukupno trinaest svećenika njih osam stiglo iz domovine.¹⁸⁸

Osim uočavanja suradnika, u MIH-u su analizirali okolnosti i čimbenike koji otežavaju proces diferencijacije u Australiji te one koji pružaju otpor. Među one koji su svojim djelovanjem otežavali proces diferencijacije MIH je svrstao diplomatsko-konzularna predstavništva SFRJ u Australiji. Jedan od problema uočen je zbog postojanja dvaju načina gledanja na proces diferencijacije unutar tih predstavništava. Dio diplomata priznavao je postojanje raslojavanja i u skladu s tim podržavao približavanje iseljeničkim masama, a drugi dio tvrdio je da raslojavanje ne postoji, nego su to smatrali samo novim pravcima u političkim razmišljanjima, pa su mislili da zbog toga treba stvarati opoziciju u emigraciji stvaranjem „jugoslavenske emigracije”, koja će biti „poslušni izvršitelj političkih instrukcija” diplomatsko-konzularnih predstavništava.¹⁸⁹ No kao glavni razlog problema diplomatsko-konzularnih predstavništava s iseljenicima MIH je uočio njihovo suprotstavljanje organiziranju iseljenika na nacionalnoj osnovi, pa je prema zaključku MIH-a „jugoslaveniziranje” iselje-

¹⁸³ *Isto*, str. 28-29.

¹⁸⁴ *Isto*, str. 31.

¹⁸⁵ *Isto*, str. 31-32.

¹⁸⁶ *Isto*, str. 33. Isti čimbenici kao u izvješću navedeni su i u zaključcima o suradnji (HR-HDA-1220-CK SKH, D-5808, „Prijedlog zaključaka za suradnju s Hrvatima u Australiji i Novom Zelandu, Zagreb, 4. 1. 1972.”, str. 4-5).

¹⁸⁷ HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 438, „18. sjednica Odbora za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom Sabora. 1. točka – Djelovanje katoličke crkve među našim građanima u inozemstvu, Zagreb, 20. 8. 1971.”, str. 15.

¹⁸⁸ HR-HDA-1081-SSRH, 11.5.6.1.2, kut. 439, „25. sjednica Odbora za pitanja vanjske politike i odnosa s inozemstvom. Prilog 1a – Djelovanje vjerskih zajednica među našim iseljenicima u prekomorskim zemljama, Zagreb, 31. 3. 1972.”, str. 4.

¹⁸⁹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 40-41.

ničkih društava dovelo do opadanja članstva i otvaranja mogućnosti ekstremnim emigracijama za monopoliziranje prava na nacionalno ime.¹⁹⁰ Važan razlog za izoliranje većine hrvatskih iseljenika od diplomatsko-konzularnih predstavništava MIH je vidio i u njihovu širenju tvrdnji o hrvatskoj emigraciji kao jedinoj ekstremnoj i opasnoj te prosljeđivanje takvih tvrdnji australskim vlastima.¹⁹¹ Zaključak izaslanstva bio je da će diplomatsko-konzularna predstavništva morati mijenjati metodu svojega rada i voditi računa o odgovarajućoj nacionalnoj zastupljenosti službenika u njima.¹⁹²

Nacionalni sastav smatran je problemom i u ekonomskim i kulturnim predstavništvima u Australiji jer je u Sydneyju u četiri ispostave jugoslavenskih tvrtki od petnaest službenika bio zaposlen samo jedan Hrvat.¹⁹³ Poteškoćom u procesu diferencijacije smatralo se i izazivanje nezadovoljstva iseljenika zbog raznih drugih stvari poput nepostojanja zastupništva poduzeća iz Hrvatske i uopće vrlo malenoga broja proizvoda iz Hrvatske, nemogućnosti slanja novca u zagrebačku ili splitsku banku, nego u banke iz Beograda, a loše su odjeknule i informacije o policijskim ispitivanjima australskih Hrvata prilikom posjeta domovini te cenzuri pisama.¹⁹⁴

Nositelj otpora u procesu diferencijacije u Australiji bila je hrvatska politička emigracija, od kojih su u MIH-u posebno izdvojili HNO kao najjaču organizaciju, te je zaključeno da je diferencijacija u dotadašnjoj fazi oslabila taj dio emigracije, ali je ona ipak zadržala još dosta utjecaja i znatno otežavala proces.¹⁹⁵ Prema MIH-u, politička emigracija potporu za svoj rad u presijecanju iseljeničkih veza s domovinom imala je i u australskim vlastima, kojima je takva politika išla u prilog jer je dovodila do brže asimilacije iseljenika.¹⁹⁶ Australske su vlasti inače na posjet izaslanstva gledale sumnjičavo, stavljajući ga u kontekst poticanja povratka iseljenika u staru domovinu, što im je izaslanstvo na sastancima moralo opovrgavati pravdajući se da je posjet namijenjen isključivo stvaranju što boljih veza s iseljenicima da bi se oni nacionalno i kulturno što uspješnije integrirali u novu sredinu.¹⁹⁷

U MIH-u su se u izvješću osvrnuli i na mogućnost raslojavanja u redovima hrvatskih iseljenika projugoslavenske orijentacije. Tijekom boravka u Australiji procijenili su da taj dio emigracije raspolaže mnoštvom klubova i društava zahvaljujući starijoj generaciji iseljenika, no da bez obzira na to nisu

---

¹⁹⁰ *Isto*, str. 42.

¹⁹¹ *Isto*, str. 42-43.

¹⁹² *Isto*, str. 43.

¹⁹³ *Isto*, str. 24-25.

¹⁹⁴ *Isto*.

¹⁹⁵ *Isto*, str. 29-31.

¹⁹⁶ *Isto*, str. 31.

¹⁹⁷ *Isto*, str. 10-11. Vjerojatno su takva iskustva dovela do teze MIH-a prema kojoj matice iseljenika, za razliku od političkih i državnih institucija, imaju najšire mogućnosti djelovanja među iseljenicima jer kao kulturno-prosvjetna društva ne izazivaju sumnje službenih vlasti zemalja u kojima se nalaze iseljenici (HR-HDA-1220-CK SKH, D-6025, „Teze za akcioni program rada s iseljenicima iz SR Hrvatske, Zagreb, 19. 4. 1972.“).

toliko jaki kao Hrvati koji su se okupljali oko protujugoslavenskih hrvatskih društava.¹⁹⁸ U MIH-u općenito nisu bili zadovoljni stanjem u jugoslavenskom dijelu iseljeničtva, zaključujući da će tu proces biti teže provesti zbog zatvorenosti njihovih klubova prema većini novih iseljenika, a Perth je bio označen kao grad u kojemu bi najranije moglo doći do raslojavanja, s tim da unutar toga dijela iseljeničtva treba poduprijeti one snage koje se zalažu za suradnju s prohrvatski orijentiranim iseljenicima.¹⁹⁹ Unutar redova jugoslavenskih iseljenika u MIH-u su razlikovali ekstremni i umjereni dio. Ekstremni je osuđivao politički sustav u Jugoslaviji, ali je ipak održavao vezu s domovinom i u tim prilikama posjećivao MIH, pa su taj dio iseljeničtva prije posjeta Australiji u MIH-u smatrali „patriotskim iseljenicima”, a nakon posjeta zaključili da su i oni neprijateljski nastrojeni, samo još opasniji nego „ustaška” emigracija jer su u doticaju s Komunističkom partijom (KP) Australije i preko nje sa KP Kine i KP Sovjetskoga Saveza, koje su protivne uređenju u Jugoslaviji.²⁰⁰ Kao najekspoziranija društva u tom dijelu emigracije navedeni su nogometni klubovi *Jugal* iz Sydneyja i *Just* iz Melbournea te Jugoslavenski klub u Perthu, a nastojeći slikovito opisati atmosferu koja vlada u tom dijelu iseljeničtva, navedeni su podaci o tome da je predsjednik *Justa*, Hrvat Ante Kovač, u vrijeme rata bio pripadnik četničkih formacija u Dalmaciji te da u Klubu Višana u Perthu visi slika kralja Petra, dok je u Jugoslavenskom klubu u Perthu skinuta Titova slika.²⁰¹ Drugi, umjereni dio jugoslavenske emigracije također je bio za uspostavljanje veza s domovinom, ali za razliku od ekstremnijega dijela nije bio antihrvatski raspoložen, pa su neki stariji aktivisti predlagali promjenu imena *Jugal* u *Dinamo* i osnivanje nepolitičkoga hrvatskog društva.²⁰²

Osim unutar projugoslavenski orijentirane emigracije, izaslanstvo je primijetilo općenito postojanje „antihrvatskog raspoloženja” u australskoj javnosti, a uzroke je vidjelo u izjednačavanju svih Hrvata s ustašama, koji su bili na lošem glasu još od Drugoga svjetskog rata, te je o tome MIH razvio i svoju tezu. Kao prve širitelje takvih konstrukcija o Hrvatima u MIH-u su označili pripadnike kraljevske jugoslavenske vojske koji su tijekom rata bili u sastavu britanskih vojnih jedinica ili u njemačkom zarobljeničtvu, pa su se poslije rata u velikom broju doselili u Australiju i zauzeli dobre položaje, a s druge strane im je uvelike pomogla i ustaška emigracija, koja je veličanjem Nezavisne Države Hrvatske potkrepljivala takve konstrukcije, što je rezultiralo time da se starija projugoslavenski orijentirana hrvatska emigracija odmaknula od hrvatskoga imena i pomagala širiti antihrvatsku propagandu s argumentom da

¹⁹⁸ HR-HDA-1220-CK SKH, D-6025, „Informacija Matice iseljenika Hrvatske o aktualnim pitanjima u radu i odnosima s iseljenicima, Zagreb, 19. 4. 1972.”, str. 11; HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 34.

¹⁹⁹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Izvještaj o putu u Australiju i New Zealand”, str. 36-37.

²⁰⁰ *Isto*, str. 35.

²⁰¹ *Isto*, str. 34, 36.

²⁰² *Isto*, str. 36.

je hrvatstvo isto što i ustaštvo.²⁰³ Za održavanje takve negativne propagande MIH je krivio i diplomatsko-konzularna predstavništva SFRJ u Australiji, za čiji se rad ujedno tvrdilo da je često bio odraz „centralističkih i unitarističkih tendencija u zemlji”, pa nisu reagirali na antihrvatsku propagandu.²⁰⁴ Rješenje problema antihrvatske propagande u australskoj javnosti MIH je vidio u ostvarenju boljih kontakata s intelektualcima hrvatskoga porijekla koji su vrlo utjecajni u australskoj sredini te poboljšavanju suradnje iseljenika rođenih u Australiji i onih poslijeratnih, prikazivanih ustaškim, pronacističkim i terorističkim.²⁰⁵ U MIH-u je procijenjeno da bi za bolje razumijevanje Hrvata u australskoj javnosti trebala jedna grupa australskih novinara doći u Hrvatsku upoznati se sa svim aspektima života u njoj te bi se trebala izdati knjiga na engleskom jeziku o suvremenoj Hrvatskoj.²⁰⁶

Na osnovi konstrukcija iznesenih u izvještaju može se vrlo jasno vidjeti da su članovi izaslanstva, ujedno i sastavljači izvještaja, australsko iseljeničtvo analizirali u kontekstu atmosfere hrvatskoga proljeća i ideja isticanih u to vrijeme, pa je etnički sastav s naglaskom na podzastupljenost Hrvata bio glavna kritika prema diplomatsko-konzularnim predstavništvima, ali i jugoslavenskim kulturnim i poslovnim zastupništvima u Australiji, a problematičnim se smatrao i centralizam i unitarizam prisutan u diplomatsko-konzularnim predstavništvima. Kritika upućena zbog nemogućnosti iseljeničkih uplata u hrvatske banke može se izravno povezati sa zahtjevom o raspolaganju svojim hrvatskim devizama, a u izvješću je vrlo jasno istaknuto i razočaranje projugoslavenskim dijelom hrvatskoga iseljeničtva.

Izvještaj je raspravljen i prihvaćen na sjednici Izvršnoga odbora MIH-a 23. studenog 1971., na kojoj su uz goste iz Izvršnoga vijeća Sabora SRH trebali biti i predstavnici SSIP-a, koji se nisu pojavili, zbog čega su prisutni izrazili žaljenje s pretpostavkom da iz SSIP-a nisu htjeli doći nastojeći izbjeći sukob zbog kritika na račun diplomatsko-konzularnih predstavništava u Australiji.²⁰⁷ Na sljedećoj sjednici 25. siječnja 1972. prihvaćeni su zaključci za suradnju s Hrvatima u Australiji koji su nastali na temelju izvještaja s puta i rasprave o njemu,²⁰⁸ ali u kojima je, očito zbog sloma hrvatskoga proljeća koji se dogodio u međuvremenu, primjetno manje kritike prema nekim pojavama među australskim Hrvatima negoli je to bilo izraženo u izvještaju. U zaključcima je spomenuta potreba stvaranja plana djelovanja prema svim iseljeničkim sredinama i njegova rasprava na republičkim tijelima; izražena je želja da Australiju što prije posjeti državno izaslanstvo SRH, s tim da je osim političkih potrebno razviti i što bolje kulturne i sportske veze s Australijom;

²⁰³ *Isto*, str. 16-17.

²⁰⁴ *Isto*, str. 17.

²⁰⁵ *Isto*, str. 21.

²⁰⁶ *Isto*.

²⁰⁷ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 50, „Zapisnik 13. sjednice Izvršnog odbora MIH, Zagreb, 23. 11. 1971.”, str. 2-12.

²⁰⁸ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Zapisnik 14. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 25. 1. 1972.”, str. 3-9.

izražena je potreba iskorištavanja želje ekonomskih emigranata za povratkom i ulaganjem u domovinu, što bi pospješilo proces diferencijacije; predloženo je stvaranje konzorcija koji bi činile društveno-političke i privredne institucije zainteresirane za suradnju s iseljenicima; predloženo je stvaranje kulturno-informativnih centara među australskim Hrvatima, koji bi ispravljali pogrešne informacije iz domovine i bili centri za pomoć iseljenicima, koji se onda ne bi morali za pomoć obraćati „neprijateljskoj” emigraciji; naglašena je neophodna potreba koordiniranja rada između SRH i SR Bosne i Hercegovine jer se u Australiji Hrvati iz obje republike okupljaju u zajedničkim hrvatskim društvima; izražena je potreba za boljom suradnjom sa SSIP-om da bi se diplomatski službenici stručno usavršili za rad s iseljenicima; izražena je i potreba češćega upućivanja novinara iz Hrvatske u Australiju, potreba slanja više promidžbenoga, obrazovnoga i zabavnoga materijala među iseljeničtvo te nezadovoljstvo ekonomskim vezama Jugoslavije s Australijom; primijećene su pozitivne posljedice posjeta, koji je bio težak zbog djelovanja u vrlo složenoj političkoj sredini, ali se uočilo i odjeljivanje mnogih iseljenika od „ekstremista”; zaključeno je da se s hrvatskim domovima u Australiji ne može razvijati nikakva suradnja zbog politike emigracije neprijateljski raspoložene prema SFRJ i zbog ustaških simbola i Pavelićevih slika.²⁰⁹

Političko gledanje na posjet izaslanstva počelo se propitkivati nakon sloma hrvatskoga proljeća, što je bilo i dijelom rasprave na sjednici Izvršnoga odbora MIH-a 25. siječnja 1972. godine. Iako je tada prihvaćen prijedlog zaključaka za suradnju s Hrvatima u Australiji, napomenuto je da bi se u skorije vrijeme trebalo razmotriti je li dotadašnja politička orijentacija prema raslojavanju emigracije bila dobra ili bi ju trebalo mijenjati, a u skladu s tim trebalo bi napraviti i jedinstveni akcijski program djelovanja za sve zemlje u kojima žive iseljenici.²¹⁰ Gotovo istovremeno s navedenom raspravom stigla su i izvješća generalnih konzulata u Sydneyju i Melbourneu s osvrtom na kretanja u iseljeničtvo u Australiji nakon Karađorđeva, u kojima su bile i ocjene boravka izaslanstva MIH-a potpuno suprotne od ranijih izvješća iz australskih diplomatsko-konzularnih predstavništava, u kojima se na boravak izaslanstva gledalo izrazito pozitivno. U izvješćima konzulata vezanim za situaciju u iseljeničtvo nakon sloma hrvatskoga proljeća govori se o demonstracijama u gradovima diljem Australije održanim 28. prosinca 1971., na spomendan smrti Ante Pavelića, na kojima je uočena prisutnost predstavnika onih društava koja su ranije bila sklona učvršćivanju veza s domovinom i koja su se odmicala od ekstremnoga dijela hrvatske emigracije.²¹¹ U konzulatima je procijenjeno da će se proces diferencijacije hrvatske emigracije zaustaviti na izvjesno vrijeme te da je situaci-

²⁰⁹ HR-HDA-1220-CK SKH, D-5808, „Prijedlog zaključaka za suradnju s Hrvatima u Australiji i Novom Zelandu, Zagreb, 4. 1. 1972.,” str. 1-5.

²¹⁰ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Zapisnik 14. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 25. 1. 1972.,” str. 6-9.

²¹¹ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.3.2, kut. 95, „G. K. Sidnej – informacija o stanju među iseljenicima nakon 21. sjednice Predsj. SKJ – osvrt na stanje među iseljenicima nakon 21. sjednice Predsjedništva SKJ, Sydney, 17. 1. 1972.,” str. 7, 17.

ja među emigracijom općenito lošija za SFRJ.²¹² Po pitanju posjeta izaslanstva MIH-a navedeno je da se on podudarao s „eskalacijom nacionalističkih i šovinističkih pojava u Hrvatskoj”, s tim da je inzistiranje izaslanstva na kontaktu s organizacijama i pojedincima „poznatim po svojim ekstremističkim antijugoslavenskim i antisocijalističkim stavovima” obeshrabilo veliki dio „lojalne hrvatske i jugoslavenski orijentirane emigracije”, pa je zaključeno da je općenito posjet imao negativne posljedice.²¹³ Prema navodima Generalnoga konzulata u Melbourneu, dio hrvatske emigracije pogrešno je zaključio da je rukovodstvo SRH preko izaslanstva MIH-a tražilo njihovu podršku za svoju politiku što većega osamostaljenja Hrvatske unutar Jugoslavije te da je to kod „ekstremističke emigracije” stvorilo pogrešan dojam da postaje važan čimbenik, a pisanje *Hrvatskoga tjednika* učvrstilo je takvo uvjerenje.²¹⁴ Zanimljivo, za razliku od izaslanstva MIH-a, Generalni konzulat u Melbourneu posjet predstavnika Matice iseljenika Srbije ocijenio je pozitivnim iako je navedeno da je prilikom nekih njihovih nastupa bilo iskazivanja antihrvatskoga osjećaja i da posjet nije znatnije utjecao na postojeća kretanja u srpskoj emigraciji.²¹⁵

Boravak izaslanstva MIH-a te vodstvo MIH-a, koje ga je podržalo, došli su u sljedećim mjesecima pod političku kritiku pojedinaca i odbora MIH-a s terena, koji su djelovanje izaslanstva tijekom puta osudili kao nacionalističko,²¹⁶ a situacija se posebno uzburkala zbog pisma odbora MIH-a iz Makarske u svibnju 1972. godine. U pismu se vodstvo MIH-a optuživalo za postojanje nacionalističkih tendencija u Matici tijekom 1971., a jedan od važnih argumenata u korist toga bilo je i ponašanje izaslanstva u Australiji.²¹⁷ Unatoč optužbama, nitko iz izaslanstva nije snosio političke posljedice, a MIH tijekom obračuna s hrvatskim proljećem nije smatran nacionalističkim žarištem.²¹⁸

S obzirom na to da je MIH vezu s iseljenicima u Australiji održavao i distribucijom svojega časopisa *Matica*, zanimljivo je usporediti brojke vezane za pretplatnike u Australiji, koje također mogu biti pokazatelj određenoga kratkotrajnog uspjeha izaslanstva i potom slabljenja postignutih rezultata nakon sloma hrvatskoga proljeća. Početkom 1971. u Australiji je bilo 590 pretplata,²¹⁹

²¹² *Isto*, str. 20; HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „G. K. Melburn: Kraći prikaz kretanja među emigracijom, Beograd, 14. 2. 1971.”, str. 10-11, 13. Izvješće Generalnoga konzulata SFRJ u Melbourneu napisano je 22. siječnja 1972., a tajnik MIH-a Kranželić vidio ga je 2. veljače 1972., što je rukom napisano na omotu predmeta u kojem se izvješće nalazi.

²¹³ HR-HDA-1409-SOI IVS SRH, 1.2.4.1, kut. 108, „G. K. Melburn: Kraći prikaz kretanja među emigracijom, Beograd, 14. 2. 1971.”, str. 12.

²¹⁴ *Isto*.

²¹⁵ *Isto*, str. 19.

²¹⁶ Ivan ČIZMIĆ, „Četrdeseta obljetnica posjeta Hrvatima u Australiji i Novom Zelandu”, *Matica*, siječanj-veljača 2012., 32.

²¹⁷ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 53, „Originalno pismo MIH Odbora Makarska upućeno Predsjedniku MIH, Makarska, 3. 5. 1972.”, str. 8-11.

²¹⁸ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 53, „Stenografski zapisnik 26. sjednice Izvršnog odbora Matice iseljenika Hrvatske, Zagreb, 5. 6. 1973.”, str. 4.

²¹⁹ HR-HDA-1614-MIH, 2.1, kut. 2, „Dopis tajnika MIH Ivice Kranželića Sekretarijatu za informacije Saveznog izvršnog vijeća, Zagreb, 16. 3. 1971.”, str. 1.

u prosincu 1971. broj se povećao na 708,²²⁰ a do 31. prosinca 1972. prepолоvio na 342 pretplate.²²¹ S velikom vjerojatnošću može se zaključiti da te brojke nisu bile plod slučajnosti, nego izravno povezane s posjetom izaslanstva i događajima u Hrvatskoj, odnosno usponom i slomom hrvatskoga proljeća.

Zaključak

Matica iseljenika Hrvatske, iako kulturna institucija, na putovanje svojega izaslanstva u Australiju odlučila se u suglasju s političkim čimbenicima iz SRH, vođena idejama hrvatskoga proljeća, prvenstveno s političkim zadatkom jačanja procesa diferencijacije u iseljeništvu s krajnjim ciljem neutraliziranja utjecaja hrvatske političke emigracije i pridobivanja iseljenika za vezu s domovinom i simpatije prema socijalističkom društveno-političkom uređenju u njoj. U prilog naporima MIH-a išli su tadašnji događaji u domovini tijekom hrvatskoga proljeća, koji su bili pozitivno primljeni u iseljeništvu, te priljev novih iseljenika u Australiju, usredotočenih na ekonomsku egzistenciju, a ne politiku. Naposljetku je trud izaslanstva, koji je imao i određenoga uspjeha, poprilično narušen, a proces diferencijacije usporen nakon gušenja hrvatskoga proljeća u prosincu 1971., što je dovelo do još jače aktivacije hrvatske političke emigracije, koja je tada na svoju stranu pridobila i dio dotad pasivnih iseljenika te onih privrženih ideji suradnje s domovinom bez obzira na političko uređenje u njoj.

Arhivski izvori

- HR-HDA: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb:
  - fond 1081-SSRH: Sabor Socijalističke Republike Hrvatske.
  - fond 1220-CK SKH: Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske.
  - fond 1409-SOI IVS SRH: Savjet za odnose s inozemstvom Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske.
  - fond 1561-SDS RSUP SRH: Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske.
  - fond 1614-MIH: Matica iseljenika Hrvatske.

Tisak

- Arena* (Zagreb), 1971.
- Hrvatski tjednik* (Zagreb), 1971.
- Matica* (Zagreb), 1968, 1970, 1979, 2012.

²²⁰ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 51, „Završni račun Matice iseljenika Hrvatske za 1971. godinu”, str. 64.

²²¹ HR-HDA-1614-MIH, 1.2.7, knj. 53, „Završni račun Matice iseljenika Hrvatske za 1972. godinu – stanje pretplate ‘Matice’ na dan 31. prosinca 1972. godine”, str. 1.

Novo doba (Sydney), 1971.
Osvit (Melbourne), 1971-1972.
Pregled (Melbourne), 1971.
Slobodni dom (Melbourne), 1971.
Spremnost (Sydney), 1971.
Vjesnik (Zagreb), 1971.

Literatura

AKMADŽA, Miroslav. „Pregovori Svete Stolice i Jugoslavije i potpisivanje protokola iz 1966. godine”. *Časopis za suvremenu povijest* 36 (2004), br. 2: 473-503.

BRUNNBAUER, Ulf. *Globaliziranje jugoistočne Europe*. Zagreb: Srednja Europa, 2019.

BUČIN, Rajka. „Iseljenički muzej u Zagrebu (1933. – 1940.)”. *Časopis za suvremenu povijest* 50 (2018), br. 2: 363-387.

ČIZMIĆ, Ivan. „Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika i njezin odjek u hrvatskoj političkoj emigraciji”. *Republika* 64 (2008), br. 2: 63-71.

ČIZMIĆ, Ivan; SOPTA, Marin; ŠAKIĆ, Vlado. *Iseljena Hrvatska*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.

HOFGRÄFF MARIĆ, Darija. *Iseljenici i povratnici: pravni i institucijski aspekti u razdoblju Austro-Ugarske Monarhije i Kraljevine SHS – Kraljevine Jugoslavije*. Zagreb: Školska knjiga, 2021.

HOFGRÄFF, Darija; SELNIK, Marina. „Iseljenički režim socijalističke Jugoslavije/Hrvatske 1945. – 1973.” *Časopis za suvremenu povijest* 53 (2021), br. 1: 101-130.

KALFIC, Kristina. „‘The bomb is set...’: response to Croatian political activism in Australia, 1947-1989”. Doktorska disertacija, University of Wollongong, 2017.

KRALJEVIĆ, Iva. „Matica iseljenika Hrvatske 1964. – 1968.” *Časopis za suvremenu povijest* 41 (2009), br. 1: 71-92.

KRAŠIĆ, Wollfy. *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*. Zagreb: Školska knjiga, 2018.

LALIĆ, Vori. „Egzodus iz Australije u doba Hladnoga rata: Povratak hrvatskih iseljenika iz Australije brodovima *Partizanka* i *Radnik* godine 1948-1949”. *Gordogan* 8 (2010), br. 19-22: 66-125.

LOVOKOVIĆ, Fabijan. *Hrvatske zajednice u Australiji: nastojanja i postignuća*. Sydney: Središnji odbor hrvatskih društava Australije, 2010.

NIELSEN, Christian Axboe. *Yugoslavia and Political Assassinations: The History and Legacy of Tito's Campaign against the Émigrés*. London; New

York: I. B. Tauris, 2020.

PREVIŠIĆ, Martin. *Povijest Golog otoka*. Zagreb: Fraktura, 2019.

SOPTA, Marin; LEMIĆ, Vlatka; BENIĆ PENAVA, Marija, ur. *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću. Zbornik radova s međunarodne konferencije održane u Zagrebu 21. i 22. veljače 2019*. Zagreb: Centar za istraživanje hrvatskog iseljeničtva, 2020.

SPEHNJAK, Katarina. „Većeslav Holjevac u političkim događajima u Hrvatskoj 1967. godine”. *Časopis za suvremenu povijest* 32 (2000), br. 2: 567-594.

STRČIĆ, Petar. „Oleg Mandić”. *Historijski zbornik* 38 (1985), br. 1: 341.

ŠARIĆ, Tatjana. *Deseta sjednica CK SKH – tragom arhivskih dokumenata: (29. prosinca 1969. – 4. travnja 1971.)*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2021.

ŠARIĆ, Tatjana. „Iseljenička služba Hrvatske u Jugoslaviji i kulturno djelovanje prema iseljeničtvu – 1960-e i 1970-e: hrvatski glazbenici u inozemstvu”. *Časopis za suvremenu povijest* 53 (2021), br. 1: 69-99.

ŠUTALO, Ilija. *Croatians in Australia: Pioneers, Settlers and Their Descendants*. Kent Town: Wakefield Press, 2004.

TEPEŠ, Ivan. *Hrvatska politička emigracija – HSS*. Zagreb: AGM, 2021.

TKALČEVIĆ, Mato. *Povijest Hrvata u Australiji*. Melbourne: Hrvatski svjetski kongres u Australiji, 1999.

Mrežne stranice

„Agreement between the Government of the Commonwealth of Australia and Government of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia on the Residence and Employment of Yugoslav Citizens in Australia”. Australasian Legal Information Institute. Pristup ostvaren 14. 4. 2022. <http://www3.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1970/5.html>.

SUMMARY

The Political Dimension of the Croatian Heritage Foundation's Delegation to Croatian Expatriate Communities in Australia in 1971

This paper analyses the political background of the departure of the Croatian Heritage Foundation's (CHF) delegation to Australia in summer 1971, i.e. the political reasons behind it and the purpose of the visit. Believing their influence among the expatriates to be great, the CHF decided to use an opportune moment of political divisions among the expatriates in order to neutralise the influence of the political émigrés among the expatriates while simultaneously attempting to gain the support of most expatriates for building closer ties with the homeland and accepting its socialist social-political system. The political divisions among the expatriates, the so-called differentiation process, was a consequence of political differences among the émigrés themselves, the arrival of new expatriates, and the positive influence of political movements in Croatia during the Croatian Spring. This process was particularly prominent in Australia, which was also seen as a bastion of reactionary expatriates, strongly influenced by Croatian political émigrés. The CHF delegation's journey was planned in agreement with political factors from the Socialist Republic of Croatia. The tenets of the Tenth Session of the Central Committee of the League of Communists of Croatia and the climate of the Croatian Spring—which included a strengthening of Croatian identity at the expense of Yugoslav identity among expatriates—served as their political milestones. The Football Federation of Croatia worked with the CHF in Croatia, while the managements of the football clubs 'Croatia', Croatian associations that split off from Croatian Halls owned by political émigrés, Committees of the Croatian Cancer League, the 'Croatian Youth' organisation, and parts of the clergy and the pro-Yugoslav émigrés who were ready to work with the rest of the Croatian expatriates were all seen as potential collaborators. The Yugoslav diplomatic missions and consular posts were seen as the factors that should spearhead the differentiation process, but were also considered problematic because Croats were under-represented in them, because they denied the existence of the differentiation process, because they opposed the concentration of expatriates on a national basis, and because they spread the claim that the Croatian émigrés were extremists on the Australian public scene. The main opposition to this process offered by the Croatian political émigrés, who were allied to the Australian conservative government from the moment they arrived in the country. Expatriates unburdened by politics received the delegation well, while the political émigrés viewed it negatively, interpreting its visit as an exclusively political move and casting doubt on its publicly stated goal, which was claimed to be exclusively to expand social and cultural ties. With the change of the political circumstances after the suppression of the Croatian Spring

in Karadžorđevo, the differentiation process was halted, while the delegation members found themselves subject to much criticism due to their activities in Australia, though they did not suffer any far-reaching political consequences.

Key words: expatriates; Croatian Heritage Foundation; Australia; Yugoslavia; political emigration; differentiation process